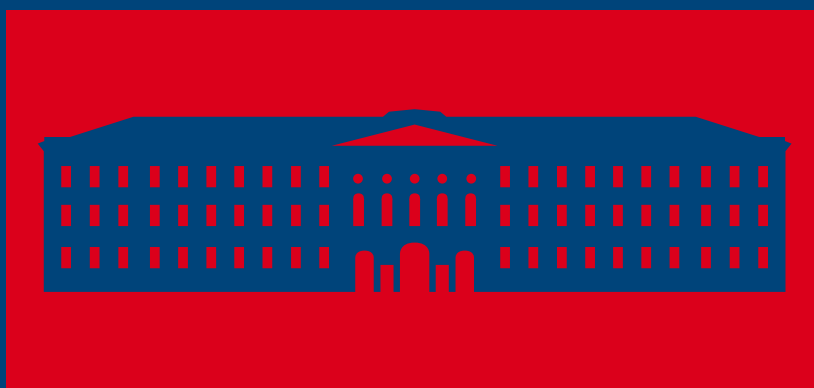

Pénzváltó Nikolett

Törökország belső és külső válságai

Pénzváltó Nikolett

TÖRÖKORSZÁG
BELSŐ ÉS KÜLSŐ VÁLSÁGAI

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

A kézirat lezárva:
2016. november

Szerző:
Pénzváltó Nikolett

© Dialóg Campus Kiadó, 2018
© A szerző, 2018

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. TÖRÖKORSZÁG BELSŐ VÁLSÁGAI	7
1.1. Az AKP-kormány hatalomkoncentrációs törekvései	7
1.1.1. Az Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) – erősödő pozíciók, növekvő önbizalom	7
1.1.2. Harc az iszlamista táboron belül: szakítás Gülennel	8
1.1.3. Az elnöki rendszer bevezetése – mindenképp előtt?	9
1.1.4. Az AKP támogatói bázisa	11
1.2. A „kurdkérdés” – kiújuló harcok a PKK-val	11
1.2.1. A „kurdkérdésről” általában	11
1.2.2. Rendezési kísérletek és bukásuk	12
1.2.3. A rendezés esélye	14
1.3. Puccskísérlet és következményei	14
1.3.1. A puccskísérlet fontosabb eseményei	14
1.3.2. Olvasatok	15
1.3.3. A puccskísérlet következményei	16
1.4. A terrorellenes harc és kérdőjelei	17
2. TÖRÖKORSZÁG KÜLSŐ VÁLSÁGAI	18
2.1. A „nulla probléma a szomszédokkal” politika és bukása	18
2.1.1. A davutoğlui külpolitika fő elemei	18
2.1.2. Az „arab tavasz” és a davutoğlui doktrína	20
2.2. Törökország és a szíriai válság	21
2.2.1. Török érdekek a szíriai válságban	21
2.2.2. A szíriai válság szakaszai – fordulópontok	23
2.3. Kitérés a nemzetközi elszigeteltségből?	25
2.4. A török–EU kapcsolatok és a menekültkérdés	26
2.4.1. Szíriai menekültek Törökországban	26
2.4.2. Törökország európai uniós csatlakozásának aktuális kérdései	27
3. ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS	29
FELHASZNÁLT IRODALOM	30

BEVEZETÉS

A kontinensek, civilizációk és regionális biztonsági komplexumok metszéspontjában fekvő, jelentős birodalmi múlttal rendelkező Török Köztársaságot a 21. század hajnalán az útkeresés jellemezte. Törökországban számos tekintetben megvan a potenciál ahhoz, hogy nagyhatalom legyen: mintegy 80 millió fős, folyamatosan növekvő népességgel, a NATO második legnagyobb fegyveres erejével rendelkezik, tagja a világ legfejlettebb gazdaságait tömörítő G-20 csoportnak, mindemellett pedig földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően egyedülálló geopolitikai és geostratégiai jelentőséggel bír. A kétpólusú világrend idején elsősorban a Szovjetunió feltartóztatásában játszott szerepe miatt volt létfontosságú a Nyugat számára; napjainkban pedig a közvetlen környezetében található regionális válsággócok teszik megkerülhetetlenné. A hidegháború időszaka alatt Törökország a szovjet fenyegetéstől vezérelve betagozódott a nyugati intézményrendszerbe: 1948-ban az OECD elődszervezetének számító OEEC (Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet), 1949-ben az Európa Tanács, 1952-ben pedig a NATO teljes jogú tagja lett. Az Amerikai Egyesült Államok számára Ankara fontos közel-keleti szövetséges, a régió stabilitásának egyik kulcsállama, valamint az iszlám és a demokrácia összeegyeztethetőségét bizonyító mintaállam. Az Európai Unió számára mindezek mellett Törökország fontos tranzitország, valamint az Uniót a válságövezetektől elszigetelő határállam – a közel-keleti és közép-ázsiai energia-hordozók Európába juttatásán túl többek között a közel-keleti térségből meginduló menekültek feltartóztatásában kiemelt a szerepe. Magyarország számára a hagyományosan jó és fellendülőben lévő kétoldalú kapcsolatok mellett – a nyugati szövetség részeként – a fenti okokból is különösen fontos, hogy mi történik Törökországban. A török belpolitikai eseményeknek komoly, minket is érintő külpolitikai, biztonsági és gazdasági hatásai lehetnek.

Az 1990-es években Törökország összetett válságon ment keresztül. A külpolitikailag elszigetelt állam komoly gazdasági nehézségekkel küzdött,¹ kiéleződtek a társadalmi feszültségek, aminek egyik következményeként Délkelet-Törökországban nagy intenzitással kiújultak a török állam harcai a Kurdisztáni Munkáspárttal (PKK), a gyenge koalíciós kormányok² pedig nem tudtak felülkerekedni a több forrásból érkező, egymást erősítő gondokon. Olyan események, mint például az 1997-es katonai puccs, vagy az 1999-es izmiti földrengés még tovább súlyosbították a helyzetet.

2002-ben ezeken a problémákon kerekedett látszólag sikeresen felül a kormányra kerülő Igazság és Fejlődés Pártja (AKP), amely – a török európai uniós csatlakozási folyamatot egyfajta külső horgonyként felhasználva – növekedési pályára állította a gazdaságot, tárgyalásokat kezdett a kurdokkal, és proaktív külpolitikát hirdetett meg. 2010-re Törökországról világszerte már mint dinamikusan növekvő regionális nagyhatalomról beszéltek, amelynek nagy jövőt jósoltak.³ Előkerültek az úgynevezett „török modell” sikerességét vizsgáló diskurzusok, és olyan fogalmak kezdtek elterjedni, mint a „török gazdasági csoda” – utalva arra, hogy nyolc év alatt mintegy háromszorosára nőtt a török GDP –, vagy az „oszmanizálódás”, mely utóbbi fogalomhoz kötődő képek a török birodalmi múlt fénykorát idézték.

Ebbe a növekvő optimizmusba robbant bele 2011-ben az „arab tavasz”, ami hirtelen a feje tetejére állította Törökország közvetlen földrajzi környezetét. A változó nemzetközi gazdasági és hatalmi

¹ Az infláció 1994 és 1999 között évente átlagosan 85%-os volt. 2001-ben a válság hatására a GDP közel 6%-kal esett vissza. A bankszektor válságát az állam az akkori GDP mintegy 30%-át kitevő bankmentő programmal próbálta kezelni, ami finanszírozhatatlan államadóssághoz vezetett. A török gazdaság átalakulásáról bővebben lásd: SZIGETVÁRI 2013.

² 1991 és 2002 között tíz különböző kormánykoalíció váltotta egymást, hét kormányfő irányításával.

³ Lásd például: FRIEDMAN 2009.

---

viszonyok azonban csak az egyik részét magyarázzák a jelentkező kihívásoknak. A jelen gondjainak egy legalább ugyanannyira jelentős hányada olyan sajátos belső, strukturális problémákból ered, amiket Törökország már régóta görget maga előtt megoldásra várva.

A tanulmány a Török Köztársaság legfontosabb aktuális válságjelenségeit és azok forrásait elemzi és értékeli. A bevezetést követő, második fejezet a török belpolitikai és belbiztonsági helyzetet vizsgálja, míg a harmadik fejezet Törökország külpolitikai útkeresésének legfontosabb állomásait tekinti át. A stabilitás megőrzéséhez és esetleges jövőbeli nagyhatalmi szerepének megalapozásához Törökországnak a felvázolt kihívások mindegyikére valamilyen formában válaszolnia kell.

1. TÖRÖKORSZÁG BELSŐ VÁLSÁGAI

1.1. Az AKP-kormány hatalomkoncentrációs törekvései

1.1.1. Az Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) – erősödő pozíciók, növekvő önbizalom

Az Igazság és Fejlődés Pártja (*Adalet ve Kalkınma Partisi – AKP*) 2002-ben nyerte meg először a törökországi parlamenti választásokat, amit újabb győzelmek követtek 2007-ben, 2011-ben és 2015-ben. A kormánypárt hatalomra kerülését iszlamista gyökerei miatt általános gyanakvás övezte, így a kezdeti években a párt és vezetősége a politikai túlélésért küzdött. Az AKP azonban az idő előrehaladtával biztos támogatói bázist épített ki magának a török társadalmon belül, és pozíciójának megszilárdítását követően megkezdte a leszámolást a hatalmát korlátozó tényezőkkel, felgyorsítva az 1923-as kikiáltását követően Mustafa Kemal Atatürk által kiépített köztársaság átalakulását. Az alfejezetben ezt a folyamatot követjük röviden végig. A belső hatalmi tényezők és dinamikák vezérfonalként szolgálnak a Törökországban zajló események megértéséhez.

Az 1997. február 28-i „posztmodern” katonai puccs az iszlamista Jólét Pártja (*Refah Partisi*) vezette kormány összeomlásához vezetett Törökországban. A hagyományosan az ataturki elvek⁴ legfőbb védelmezőjeként fellépő Török Fegyveres Erők (*Türk Silahlı Kuvvetleri – TSK*) beavatkozását olyan intézkedések bevezetése követte, amelyek megerősítették az állam képességét, hogy harcoljon a „vallási reakcionizmus” és etnikai szeparatizmus ellen. A Refah 1998-as Alkotmánybíróság általi bezáratását követően Fazilet, vagyis Erény Pártja néven újjáalakult, majd 2001-ben szintén betiltott iszlamista pártból kiváló reformistákból megalakult AKP sokat tanult az úgynevezett „február 28-ai folyamatból”. A puccs tapasztalatai közvetlenül segítettek hozzá a későbbi AKP-s politikusokat ahhoz a felismeréshez, hogyan tudnák „megkerülni” Atatürköt és szigorú szekularizmusát. Felismerték, hogy nyíltan iszlamista értékeket hirdetve nem érvényesülhetnek a török politikai életben; ellenben az ismét fellendülőben lévő,⁵ európai értékeken alapuló diskurzus átvétele lehetővé teszi, hogy – az emberi jogokra, a szabad vallásgyakorlás elvére, a fegyveres erők fölötti civil kontroll növelésének szükség-szerűségére hivatkozva – legitimitást szerezzenek a szekuláris államszervezettel szembeni konfrontációhoz, illetve a demokrácia jelszavával de-legitimálják az „elitista” kemalistákat.⁶

Az AKP megalakulását követően a török európai uniós csatlakozás egyik legfőbb szószólójává lépett elő. A csatlakozási tárgyalások folyamán számos reformot hajtottak végre, melynek során többek között eltörölték a halálbüntetést békeidőben, felülvizsgálták a terrorellenes törvényt, engedélyezték a töröktől eltérő nyelveken történő műsorsugárzást. Az AKP-nak ezzel együtt azonban továbbra is folyamatosan bizonyítania kellett, hogy iszlamista gyökerei ellenére elkötelezett a demokrácia és a szekularizmus értékei mellett, elejét véve egy esetleges újabb katonai, vagy ügyészségi beavatkozásnak.

⁴ A kemalista ideológia hat fő alapelve épül: republikanizmus (köztársasági berendezkedés), szekularizmus (totális állami kontroll a vallás fölött), nacionalizmus (ento-kulturális homogenitás és területi egység), etatizmus (paternalista állam), populizmus (szolidaritás, társadalmi egyenlőség) és reformizmus (széleskörű, átfogó átalakítás).

⁵ Turgut Özal miniszterelnök 1987-ben újra benyújtotta Törökország formális csatlakozási kérelmét; 1995. december 31-én az Európai Gazdasági Közösség és Törökország között hatályba lépett a vámuniós megállapodás; 1999-ben Törökország hivatalosan is tagjelöltté vált.

⁶ D. DAĞI 2005, 35.

Két olyan konkrét eseményt emelünk ki, melyeken keresztül az AKP bizonyítottan látta, hogy a túlélése van veszélyben. Az első komolyabb mozzanat a Török Fegyveres Erők (TSK) jelzésértékű beavatkozása volt a 2007-es elnökválasztást megelőzően az úgynevezett e-memorandumon keresztül. A fegyveres erők nevében a szervezet hivatalos honlapjára feltöltött, e-memorandumként elhíresült nyilatkozatban a török vezérkar arra figyelmeztetett, hogy kiállnak a szekuláris államrend mellett, és meg fogják védeni azt. A társadalmi-politikai vita egyik központi kérdése 2007-ben az volt, megválaszthatják-e az AKP politikusát, Abdullah Gült elnökké iszlamista politikai múltja, valamint annak ellenére, hogy a felesége nyilvánosan fejkendőt visel. A párt túlélését fenyegető másik kiemelésre érdemes lépés a legfőbb ügyész kezdeményezése volt, amely alapján 2008-ban be akarták zárni az AKP-t azzal a váddal, hogy „anti-szekuláris tevékenység gyújtópontjában áll”.⁷ Mindössze egyetlen szavazaton múlt, hogy ez utóbbira nem került sor, és a párt végül csak pénzbírságot kapott.

Ezek meghatározó élmények voltak az AKP politikusai számára. Félve attól, hogy az eltávolításukra tett kísérlet megismétlődik, a mögöttük álló jelentős társadalmi támogatottságot jelző második választási győzelmüket követően megkezdték a leszámolást a kemalista elittel és az ellenzéki médiával. A folyamat során kezdtek el szorosabban együttműködni Fethullah Gülen hitszónokkal és mozgalmával,⁸ aki ekkorra már széles befolyási hálózattal rendelkezett az országon belül és kívül egyaránt.⁹ Gülen a török igazságszolgáltatást és rendőrséget domináló híveinek¹⁰ jelentős szerepük volt a szekuláris államrend őrzoinek eltávolításában, amire döntő részben két emblematikus ügyön keresztül került sor: ezek voltak a 2008-ban, illetve 2010-ben megindított Ergenekon- és Balyoz-perek. Az Ergenekon (a mitológiai török őshaza) és a Balyoz (Pöröly), két titkos összeesküvés résztvevői – az úgynevezett „mély állam” részeként – a vádak szerint a török kormány megdöntésére törtek. A két ügy kirobbanását követő letartóztatási hullámnak katonai vezetők, újságírók, politikusok, értelmiségiek estek áldozatul. Az Ergenekon ügyben sor került egy korábbi vezérkari főnök, *İlker* Başbuğ elítélésére is, ami addig példa nélküli volt a török történelemben. Meg kell még említenünk a 2010-es, népszavazás útján megerősített igazságügyi reformot is, amely többek között az alkotmánybíróság létszámának bővítésével – eredményét tekintve – lehetővé tette az AKP érdekeit képviselő bírók kinevezését a testületbe, ezáltal a kemalizmus egy újabb pillérét billentve meg.

1.1.2. Harc az iszlamista táboron belül: szakítás Gülenrel

2013 májusában megkezdődtek a Gezi parki tüntetések, melynek során a park megmentéséért indult békés környezetvédelmi demonstráció általános, százezreket megmozgató kormányellenes tüntetéssé

⁷ *Turkey court finds AKP anti-secular* 2008.

⁸ Fethullah Gülen személyének és tevékenységének megítélése világszerte rendkívül ellentmondásos. Amit a hitszónokról tudni lehet, hogy 1938-ban vagy 1942-ben született, és a hetvenes években alapította meg vallási mozgalmát *Hizmet* (Szolgálat), vagy *Cemaat* (Közösség) néven. Gülent sokáig a mérsékelt iszlám követendő példájának tekintették; a vallási előírások korszellemhez igazodó felülvizsgálatát, a tudomány szerepét, valamint a kultúrák és vallások közötti párbeszédet hirdette. Van azonban egy másik Gülen-kép is. 1999 júniusában nyilvánosságra került egy felvétel, amely következményeként Gülen az Egyesült Államokba távozott, és azóta sem tért vissza Törökországba. Az 1986-ban készült, Gülennek tulajdonított felvételen szűk körben arról beszél, hogy a legteljesebb titokban be kell szivárogni az állami intézményekbe, ott minél magasabb pozíciókba jutni, majd miután már elegendő erővel rendelkeznek, átvenni az irányítást. „Minden lépés korainak számít, amíg lényegünket meg nem találjuk, amíg többségbe nem kerülünk, amíg nem leszünk elég erősek ahhoz, hogy a világot a hátunkra vegyük és elvigyük, amíg (...) a törökországi összes alkotmányos intézményben meglévő erőt (...) a saját oldalunkra nem vontuk”. FODOR 2003.

⁹ 1999-ben 88 alapítvány, 20 társaság, 218 vállalat, egy biztosítótársaság és több pénzintézet szolgálta a mozgalmát, kiegészülve az iszlám tőke segítségével létrehozott médiabirodalommal. Ehhez 17 sajtótermék, 1 országos napilap (*Zaman*), 1 tv-csatorna (*Samanyolu*), 2 országos rádióadó tartozott, ami hatásosan járult hozzá Gülen nézeteinek terjesztéséhez és szükség esetén a támadások elleni védekezéshez. Napjainkban több mint 140 országban összesen mintegy ezer alapítványi iskolát működtet. FODOR 2003.

¹⁰ A közbeszéd mellett ezt írja például James Jeffrey amerikai nagykövét is egy, a WikiLeaks által nyilvánosságra hozott, 2009-ben írt jelentésében. Hogy árnyalja a képet, zárójelben ugyanakkor maga a nagykövét is megjegyzi, „lehetetlen megerősíteni” azt az állítást, hogy gülenisták irányítják a rendőrséget, „de nem találtunk senkit, aki ezt vitatná”. JEFFREY 2009.

szélesedett. Főként szekuláris-kemalista és liberális fiatalok vonultak az utcákra, hogy tiltakozzanak a tömegoszlatás során alkalmazott aránytalan rendőri fellépés és az országban tapasztalható erősödő autoriter tendenciák ellen.¹¹ Az események megmutatták a török társadalom polarizációjának mértékét. Bár az AKP a török választópolgárok közel felének támogatását élvezte,¹² az ország lakosságának egy jelentős hányada – ha nem is a teljes másik fele – komoly ellenérzéseket táplált a kormánypárttal szemben. A 2013-as év azonban ennyi nehézséggel még nem ért véget az AKP számára: decemberben hatalmas korrupciós botrány rengette meg Törökországot.¹³ A nyomozás során a szálak egészen a kormányig vezettek: több miniszter és családtagjaik ellen is eljárás indult, sőt gyanúba került Erdoğan miniszterelnök fia, Bilal is.

Erdoğan Fethullah Gülent nevezte meg felelősnek az eseményekért: a korrupciós vizsgálatokat a megbuktatására irányuló bírósági puccsnak nevezte, amely háttérében a Gülen befolyása alatt álló igazságszolgáltatás áll. A Gezi parknál tüntetők elleni aránytalanul nagy erőalkalmazás mögött pedig szintén a Gülen-csoporthoz tartozó rendőrök szándékosságát vélte felfedezni. Ezzel megkezdődött a hatalmi harc a kemalisták eltávolításával megmaradt két meghatározó törökországi hatalmi központ között. Erdoğan megkezdte a „gülenisták”¹⁴ szisztematikus kiszorítását a hatalomból. Megkísérelte felszámolni a Gülen által kiépített befolyáshálózatot: alapítványi iskolákat záratott be, és kikezdte a hitszónok médiabirodalmát, mely utóbbi keretében megszüntette például az akkor legnagyobb példányszámú török napilapot, a *Zamant*. Egy 2015. október 28-án nyilvánosságra hozott hivatalos listán Gülen már a legkeresettebb terroristák között szerepelt,¹⁵ 2016. május 31-én pedig az állami szervek által Fethullahista Terrorszervezet (*Fethullahçı Terör Örgütü – FETÖ*) névre átkeresztelt mozgalmát hivatalosan is terrorszervezetté nyilvánították.¹⁶

A politikai szelek változását jelzi, hogy 2015. március 31-én bizonyíték hiányában a Balyoz-ügy mind a 236 vádlottját felmentették; 2016. április 21-én pedig a török Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság felmentette az Ergenekon-ügy 274 vádlottját is, és kimondta, nincs bizonyíték arra nézve, hogy a szervezet valóban létezett.¹⁷ A döntésekben szerepet játszhatott, hogy a kormánynak valahogyan be kellett töltenie azokat az üres helyeket, amik a Gülenhez kötődő szakemberek 2013-tól kezdődő eltávolításával keletkeztek, és úgy látszik, ezt részben úgy tudták megoldani, hogy elkezdtek visszahozni az Ergenekon és Balyoz ügyekben korábban – éppen a „gülenisták” és a kormány együttműködése által – elítélt szekuláris elit tagjait.

1.1.3. Az elnöki rendszer bevezetése – mindenek előtt?

A 2015. június 7-i parlamenti választások közeledtével a közvélemény-kutatások adataiból már látni lehetett, hogy az AKP előnye egyre kevésbé magabiztos. A kormánypárt csökkenő népszerűségének okai közül – a Gülen által kifejtett, az autoriter vezetés képét erősítő ellenpropaganda mellett – két tényezőt kell mindenképpen kiemelnünk. Erdoğan, aki 2014 augusztusa óta már az ország elnöki tisztjét töltötte be Törökország történetének első közvetlenül választott elnökeként, a hatalomkoncentrációt célzó lépéseinek sorában következőként egy nyíltan elnöki rendszer bevezetését tűzte ki, amit az 1982-ben elfogadott török alkotmány módosításával kívánt megvalósítani. Az AKP az elnöki rendszer bevezetését választási kampányának középpontjába állította, a terv azonban nem élvezte a török lakosság többségének a támogatását, ami a pártra leadott szavazatok csökkenő számában is megmutatkozott.

¹¹ Bővebben lásd: EGERESI 2013b.

¹² Az AKP 2002-ben a szavazatok 34, 2007-ben 46, 2011-ben pedig közel 50%-át szerezte meg a parlamenti választásokon.

¹³ Bővebben lásd: EGERESI 2014.

¹⁴ Az, hogy a kormány – az egyértelmű esetektől eltekintve – kit és mi alapján tekint „gülenistának”, meglehetősen homályos. A 2016. júliusi puccsot követően például a gülenista hálózat számos tagját a ByLock nevű telefonos üzenetküldő alkalmazás segítségével azonosították be, amit a török titkosszolgálat feltört.

¹⁵ *Turkey puts Fethullah Gulen on most-wanted terrorist list*, 2015.

¹⁶ *Turkey labels former Erdoğan ally's group as terrorists* 2016.

¹⁷ *Turkey's Ergenekon plot case overturned by top court of appeals*, 2016.

A másik kiemelésre érdemes belpolitikai jelenség, amely szavazatokat vont el a kormánypárttól a kurd protesztpárt, a Népi Demokratikus Párt (*Halkların Demokratik Partisi* – HDP) a választásokat megelőző időszakban folyamatosan növekvő népszerűsége volt. Törökország történetében első alkalommal elérhető közelségbe került, hogy egy kurd párt bekerülhessen a parlamentbe, átlépve a magas, 10%-os bejutási küszöböt. A HDP bejutása alapvető jelentőségű volt az AKP számára: az abszolút többség sorsáról döntött. Ha ugyanis a HDP nem kerül be a parlamentbe, akkor az AKP szinte biztosan megszerzi az abszolút többséget, amennyiben viszont igen, azzal a kurd párt átrendezheti a parlamenti erőviszonyokat. A választásokon végül a HDP a szavazatok 13,1%-át szerezte meg, az AKP pedig – a HDP bejutása esetére jóslt forgatókönyvnek megfelelően – „mindössze” a voksok 40,9%-át kapta, 2002 óta első alkalommal veszítve el az abszolút többséget.¹⁸

A választási eredmények közzétételét követően megkezdődtek a tárgyalások egy koalíciós kormány felállításáról, ennek esélye azonban lényegében már a kezdetektől meglehetősen kicsi volt. Az AKP és a másik három parlamentbe jutott párt között egy alapvető kérdésben nem volt ugyanis egyetértés: sem a HDP, sem a Nemzeti Mozgalom Pártja (*Milliyetçi Hareket Partisi* – MHP), sem pedig a Köztársasági Néppárt (*Cumhuriyet Halk Partisi* – CHP) nem támogatta az elnöki rendszer bevezetését, ami azonban az AKP számára Erdoğan révén továbbra is elsődleges prioritás volt. Miután az egyeztetések sikertelenül zárultak, és a kormány nem tudott megalakulni, előrehozott választásokat írtak ki november 1-jére.

A két választás közötti időszak véres események sorát hozta magával Törökország számára. 2015 júliusában kiújultak a fegyveres harcok Délkelet-Törökországban a Kurdisztáni Munkáspárttal (PKK), és egyre nőtt a különböző szervezetek (főként az „Iszlám Állam” és a PKK) által magukra vállalt terrortámadások száma is. Ekkor került sor például az ankarai robbantásra, amely Törökország történetének legtöbb halálos áldozatát követelő merénylete volt. Egyes hangok szerint az AKP tudatos kampánystratégiaként eszkalálta az erőszakot.¹⁹ Annyi bizonyos, hogy a növekvő instabilitás egyértelműen kedvezett a kormánypártnak. Az AKP képes volt azt az üzenetet közvetíteni állampolgárai számára, hogy egyedül ő képes rendet és stabilitást teremteni, rend pedig csak akkor lesz, ha abszolút többséget kap.

A november 1-jei előrehozott választásokon az AKP – erősödő nacionalista retorikájával – megszerezte a mandátumok többségét, 49,5%-ra növelve a pártra leadott szavazatok arányát. Bár a HDP támogatottsága visszaesett, a szavazatok 10,7%-ával sikerült ismét átlépnie a bejutási küszöböt, és bekerült a török parlamentbe, ezúttal valóban történelmet írva.²⁰

Az elnöki rendszer bevezetése a választásokat követően továbbra is elsődleges célként szerepelt a kormánypárt napirendjén. Bár az AKP 317 képviselővel egyedül alakíthatott kormányt, nem rendelkezett elég emberrel az 550 fős parlamentben az elnöki rendszer bevezetéséhez szükséges alkotmánymódosításhoz. A török jogszabályok szerint az alkotmánymódosításra két mód van: 367 parlamenti képviselő támogató szavazatával a módosítás automatikusan hatályba lép, vagy 330 szavazattal már lehetőség van népszavazásra bocsátani az adott kérdést, az emberekre bízva a döntést. Erdoğan erővel és engedményekkel is próbálta meggyőzni ellenfeleit, elsősorban a két kisebb pártot, a HDP-t és a MHP-t, hogy álljanak mellé ebben a kérdésben, mindeddig azonban eredmény nélkül.²¹

¹⁸ A választási eredményeket részletesen elemzi: EGERESI 2015a.

¹⁹ Hasonló kijelentés hangzott el például a HDP elnökétől, Selahattin Demirtaştól: *HDP Calls on International Community to Take 'Firm Stance' against AKP* 2015; illetve például Murat Belge ellen az – azóta megszüntetett – *Taraf* című folyóiratban megjelent, a témát fejtegető „Vermezsen 400’ü” („Ha nem adsz 400-at” – utalva a szükséges parlamenti szavazatszámra) című cikke miatt bírósági eljárás indult.

²⁰ Az előrehozott választási eredményekről bővebben lásd: EGERESI 2015b.

²¹ Az elnöki rendszer erővel történő bevezetésére tett kísérletnek tekinthető az a politikai lépés is, hogy a parlament 2016. május 20-án átmenetileg felfüggesztette számos képviselő mentelmi jogát. A bűnösnek talált ellenzéki politikusok kizárásával felszabaduló helyekre ugyanis a kormány új választásokat írhatna ki, amivel az AKP akár megszerezheti a szükséges parlamenti többséget.

1.1.4. Az AKP támogatói bázisa

A választási eredmények és a kormánypárt időnként talán kicsit ellentmondásosnak tűnő intézkedéseinek értelmezéséhez érdemes megvizsgálnunk az AKP beágyazottságát a török társadalomba. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy az AKP jobbközép gyűjtőpártként tudatosan „középre” helyezkedett, igyekezve minél több társadalmi csoportnak kedvezni és egyfajta egyensúlyt fenntartani a különböző választórétegek között, pragmatikusan mindig azokat helyezve előre, akik legjobban szolgálják az aktuális érdekeket. Az AKP választói nagyrészt azok a vallásos, anatóliai középrétegek, akiknek a párton keresztül először van igazán lehetőségük hallatni a hangjukat. Súlyukat növeli, hogy a kilencvenes évekre kinőtt körökéből egy új, konzervatív anatóliai gazdasági elit is. A kormánypártot ugyanakkor hagyományosan sok kurd is támogatja, köszönhetően a főként kormányzásuk kezdeti időszakában hozott, a kurdok életét javító intézkedéseinek. A párt a török nacionalista szavazókat ezzel egy időben a birodalmi nosztalgia mellett éppen a bizonyos időközönként kiújított PKK elleni fellépésen keresztül érte el. Hatalomra kerülését követően az AKP egy liberális választótábor is a háta mögött tudhatott, köszönhetően az európai uniós csatlakozást támogató retorikájának és reformjainak.

Recep Tayyip Erdoğan az átlagos török választópolgár számára a politikai és gazdasági stabilitást testesíti meg, valamint felidézi az egykori Oszmán Birodalom fénykorát, egyben megjelenítve a történelmi nagyság visszaállításának lehetőségét. Az ország további felemelkedésének gátat szabni akaró közös külső és belső ellenség képét alkalmazó kormányzati retorika pedig – amely ellenségekkel szemben a fellépés egy erős vezetőt kíván – még jobban segít egy egységes akarat mögé állítani a török nemzetet.

1.2. A „kurdkérdés” – kiújuló harcok a PKK-val

1.2.1. A „kurdkérdésről” általában

A kurdok a világ legnagyobb, saját állam nélküli kisebbsége, közösségük mintegy 40 millió főt számlál. Közülük körülbelül 15–18 millióan élnek a mai Törökország területén.²² Viszonyuk a török állammal lényegében a Török Köztársaság kikiáltása óta konfliktusokkal terhelt, amely a kezdeti években számos felkeléshez vezetett, bár ezek a megmozdulások ekkor még inkább vallási (kalifátus visszaállításának követelése), vagy törzsi (centralizáció elleni tiltakozás), semmint nacionalista indíttatásúak voltak. A felkelések hozzájárultak ahhoz, hogy a törökök integritásukat fenyegető veszélyként tekintsenek a kurdokra, akik elszakadásának megakadályozása – máig hatóan – az ország egyik legalapvetőbb nemzeti érdekévé vált. Az ataturki nacionalizmus keretében megkezdődött erőszakos törökösítési politika következtében a kurdok kérdéséről sokáig nem is lehetett beszélni Törökországban, a hivatalos állami retorika szerint ugyanis az „úgynevezett kurdok” törökök.²³ Bár mára a kurdok helyzete sokat javult, a nyolcvanas évekig a török állam hatékonyan nyomta el a kurd identitást. A kurd nacionalizmus megerősödése és átpolitizálódása jelentős részben az elnyomó török nacionalizmusra adott válasznak tekinthető.²⁴

²² A török népszámlálásokon 1965 óta nem kérdezik rá az etnikai hovatartozásra és az anyanyelvre, így a különböző kisebbségek, köztük a kurdok vagy az alevik létszámát hivatalos adatok híján csak becsülni tudjuk.

²³ A problémák egyik gyökere, hogy az iszlám világban a kisebbség fogalmát hagyományosan vallási alapon határozták, határozzák meg, szemben az európai etnikai alapú kisebbségfogalommal. Ez alapján a kurdok tehát a törökök értelmezésében szunnita iszlám vallásuk miatt nem számítanak bevett kisebbségnek, ami részben jól magyarázza az EU által kért reformokkal kapcsolatos nehézségeket is. Ez a megközelítés nem tekinthető egyedinek, Európában sem. A görög alkotmány máig ugyanígy vallási alapon határozza meg a kisebbségeket.

²⁴ TEZCÜR 2009.

Az első jelentősebb, és máig a legismertebb kurd mozgalom, amely már a kurd függetlenség igényével lépett fel, a Kurdisztáni Munkáspárt (*Partiya Karkerên Kurdistan – PKK*), amely a kurdok körében a hetvenes években népszerű baloldali, marxista ideológiai gyökerű mozgalomból nőtte ki magát. A PKK karizmatikus alapítója, Abdullah Öcalan (vagy ahogyan hívei gyakran nevezik: Apo) vezetésével hosszabb-rövidebb megszakításokkal 1984 óta folytat szervezett fegyveres harcot a kurd autonómiáért Törökországban. Bár a múltban többször is történtek kísérletek a – mindeddig több mint 40 ezer ember életét követelő – konfliktus rendezésére, a feleknek máig nem sikerült tartós megállapodásra jutni. A PKK Törökország többségében kurdok lakta délkeleti területein rendezkedett be, és folytat gerillaharcot, melynek részeként többek között rendszeresen követ el robbantásos merényleteket, elsősorban török rendőri és katonai célpontok ellen. A PKK-t Törökországon kívül az Egyesült Államok és az Európai Unió is hivatalosan terrorszervezetként tartja számon. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az aktív tagságát tekintve néhány ezer fősre becsült PKK sem nézeteiben, sem eszközeivel nem képviseli a törökországi kurdok egészét.

A kurd társadalom rendkívül heterogén. Különböző vallási irányzatokat (szunnita, alevi), nyelvjárásokat (kurmandzsi, zaza) különíthetünk el, de törésvonalat jelent a tradicionális vidéki, illetve a modern városi életforma, és – egyre csökkenő jelentőséggel ugyan, de – jelen van a törzsiség mint identifikációs keret is. Ezek az elemek mind meghatározóak az egyes kurd csoportok identitásában és egymással kialakított kapcsolataiban. Többek között ezért nehéz megválaszolni azt a kérdést is, hogy „mit akarnak a kurdok?”²⁵ Egyfajta közös célnak, illetve a kormány előtt képviselhető tárgyalási alapnak tekinthetjük a szélesebb kulturális jogok biztosítását. Látnunk kell ugyanakkor azt is, hogy a többségi török társadalom szemében még e minimálisnak tekinthető követelések is komoly ellenállásba ütköznek. Egy 2009-ben készült közvélemény-kutatás rámutat a török és kurd lakosság percepciója közötti jelentős eltérésekre. A további kulturális jogok megadása a kurd lakosság számára például a törökök 47%-a szerint Törökország dezintegrációjához vezethet, míg a kurdok körében mindössze 18,8% gondolta hasonlóképpen.²⁶ Ami az autonómia kérdését illeti, a török válaszadók 71%-a úgy gondolta, hogy a kurdok egy különálló államot akarnak létrehozni, míg a kurdoknak csak 30%-a. A török lakosság a felmérésekből kimutatható aggodalma nyilvánvalóan a török politikai döntéshozókat is befolyásolja.

1.2.2. Rendezési kísérletek és bukásuk

Az AKP 2002-es hatalomra kerülése óta több, úgynevezett „békefolyamatot” is indított, amelyek mindegyike a törökök és a kurdok közötti hosszú távú megbékélést célozta. 2009 elején a kormány meghirdette a kurd nyitást (*kürt açılımı*). A széles társadalmi egyeztetésre épített békefolyamat 2009 őszére azonban botrányba fulladt azt követően, hogy a PKK a megígért amnesztia reményében török földre visszatérő első fegyvereseit a kurd területeken nemzeti hősként fogadták, tömegek szervezett ünneplése közepette. Ez arculesapásként érte a török kormányt és társadalmat, akik sokkal inkább egy bűneiket megbánó, azok megbocsátásáért Ankarának hálás, meghunyászkodó csoport hazatérését képzelték el. Ki kell még emelnünk az oslói folyamatot is, mely során 2009 és 2011 között a PKK és a török kormányt képviselő török titkosszolgálat (*Millî İstihbarat Teşkilatı – MİT*) a norvég fővárosban folytatott titkos, utóbb eredménytelennek bizonyult tárgyalásokat.²⁷

Legutóbb 2013-ban indultak meg az egyeztetések a PKK és a török kormány között. A folyamatot különösen pozitív várakozások kísérték, köszönhetően elsősorban annak, hogy ez volt az első olyan

²⁵ Érdemes azt is megjegyeznünk, hogy a kurdok politikai képviselete sokáig nem volt biztosított Törökországban. Mivel nem sikerült átlépniük a magas, 10%-os bejutási küszöböt, gyakorlattá vált, hogy függetlenként jutottak be kurdok, majd utólag alapítottak frakciót. A török Alkotmánybíróság azonban rendre betiltotta a kurd politikai szervezeteket, 1993 óta 6 kurd pártot tiltott be arra hivatkozva, hogy fenyegetik az ország integritását, és együttműködnek a PKK-val.

²⁶ *Public Perception of the Kurdish Question in Turkey* 2009.

²⁷ EGERESI 2013.

alkalom, amikor a tárgyalásokba közvetlenül bevonták az 1999-es elfogása óta *İmralı* börtönszigetén életfogytiglani börtönbüntetését töltő Abdullah Öcalant, a PKK ikonikus alapítóját. A hatalmi érdekek a szíriai eseményekkel kiegészülve azonban felülírták a megegyezésre törekvést és 2015 nyarától ismét az erőé lett a fő szerep. Fordulópontnak a 2015. július 20-i suruçi merényletet tekinthetjük. Az „Iszlám Állam” által magára vállalt merényletben 32 kurd aktivistát öltek meg. A PKK a török államot hibáztatta, amiért az nem védi meg kurd állampolgárait. Július 22-én a PKK-hoz kötődő fegyveresek meggyilkoltak két török rendőrt, amire válaszul két nappal később a török légierő repülőgépei támadásokat hajtottak végre a PKK törökországi és iraki bázisai ellen. A harcok teljes intenzitással kiújultak.²⁸

A 2013-at követő események áttekintése az egész „kurd probléma” megértéséhez hasznos tanulságokkal szolgál. A 2013–2015 közötti harminc hónapos tűzszünetre visszatekintve azt láthatjuk, hogy a felek elvárásai a kezdetektől különbözőek voltak. Ankara azt akarta elérni, hogy a PKK feltétel nélkül tegye le a fegyvert, míg a PKK a kurd autonómia jelentős mértékű kiterjesztését követelte. A két végpont között azonban nem hagytak teret a kompromisszumnak. Nem határoztak meg minimum célokat, sem egy az egyeztetések menetét ütemező tervet. A felek közötti bizalom teljes hiánya megalapozta a tárgyalások eredménytelen kimenetelét. Mindkét oldal úgy érezte, hogy a másik csak időhúzásra játszik, de valójában nem érdeke a megegyezés: a kurd percepció szerint Ankara a parlamenti választásokat várta, ahol a kormánypártot jó színben tüntetné fel a párbeszédre való hajlandóság demonstrálása, Ankara szerint pedig a PKK arra használta a tűzszünetet, hogy erőket csoportosítson át Irakból és Szíriából a délkelet-törökországi területekre. A tárgyalások hátterében így végső soron mindkét fél már a harcok kiújulására készült.²⁹

A fegyveres összecsapások kirobbanásának ugyanakkor a „hagyományosnak” nevezhető okok mellett konkrét bel- és külpolitikai okai is voltak, ami jól mutatja, hogy a „kurdkérdést” soha nem lehet a tágabb kontextus nélkül értelmezni. A belpolitikai tényezők közül a fentebb már részletesen vizsgált választási küzdelmet és az elnöki rendszer bevezetését célzó törekvést kell kiemelni. A harcok felújítását az AKP részéről részben a politikai szükségszerűség indokolta. A megismételt, 2015. novemberi választásokat megelőzően az AKP-nak egyrészt szüksége volt a kurdellenes megmozdulásokkal a MHP-től elnyerhető nacionalista szavazatokra. Másrészt, miután a júniusi választásokat követően világossá vált Erdoğan számára, hogy a HDP – előzetes várakozásaival ellentétben – nem fogja támogatni az elnöki rendszert, meg kellett gyengítenie az immár akadályként megjelenő kurd pártot.³⁰ Erdoğan a két választás között mindent megtett, hogy ellehetetlenítse a HDP-t, elsősorban azért, hogy igyekezett a pártot terrorszervezetként feltüntetni, teljesen egybemosva a PKK-val. Ahogyan az eredmények mutatják, az AKP stratégiája hatalmi szempontból eredményesnek bizonyult: a szélsőjobboldali MHP és a kurd HDP részéről szavaztak át a legtöbben novemberben a kormánypártra.³¹

A külső tényezők közül a Törökország közvetlen szomszédságában zajló szíriai polgárháborút kell kiemelni. A törökök által a PKK szíriai szárnyának tekintett Demokratikus Egyesülés Pártja (*Partiya Yekîtiya Demokrat – PYD*) 2015 folyamán egyre nagyobb területeket vont ellenőrzése alá Észak-Szíriában, és a területi autonómia igényével lépett fel, amelyet Törökország – saját területi integritását veszélyben érezve – nem szemlélhetett tétlenül. Ankara kijelentette, hogy az Eufrátesz a „vörös vonal”: a kurdok nem hozhatnak létre egy összefüggő kurd régiót Szíriában a szír–török határ mentén. Ha mégis megpróbálják, akkor a TSK válaszcspásaival kell szembenézniük.³² A PKK és a PYD azonos szervezetként történő kezelése ugyanakkor nem sok teret enged az eltérő bánásmódnak sem, abban

²⁸ Bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ 2016.

²⁹ *A Sisyphean Task? Resuming Turkey-PKK Peace Talks* 2015, 7.

³⁰ Erdoğan okkal reménykedhetett a HDP támogatásában, egyfajta „hallgatolagos megállapodásként”: megadja a kurdoknak, amit akarnak, cserébe ők pedig megadják neki, amit ő akar, vagyis támogatást az elnöki rendszerhez. Egy alkalommal maga Abdullah Öcalan is kijelentette, hogy hajlandóak lennének támogatni Erdoğan elnöki rendszerét, cserébe bizonyos kedvezményekért. Íste İmralı görüşmesinin tutanaklarının tam metni! 2013.

³¹ A módszer hosszabb távon is „működni” látszik: egy 2016. októberi felmérés szerint a HDP szavazói támogatása 6,2%-ra csökkent. *TURKEY, October 2016. ORC poll* 2016.

³² *Turkey says west of Euphrates ,red line’ in northern Syria* 2016.

az értelemben, hogy Ankara nehezen tud egy időben fegyverrel harcolni a kurdok ellen Szíriában, és békéről tárgyalni a „saját” kurdjaival.³³ A szíriai események a másik oldalról a PKK-ra is hatnak. A szervezet magabiztossága egyre növekszik, és igyekszik tőkét kovácsolni a PYD sikereiből, erősíteni pozícióját, valamint növelni a legitimitását mind a kurdok között, mind nemzetközi szinten. A PKK-nak a szíriai események következtében megerősödöttnek érzett pozíciójából nem érdeke a harcok beszüntetése és a visszatérés a tárgyalóasztalhoz.

1.2.3. A rendezés esélye

A 2015 nyarán kibontakozó események az 1990-es évek polgárháború közeli állapotait idézik Délkelet-Törökországban.³⁴ A fegyveres harcok kiújulása mellett a tárgyalások megszakadásának egy másik fontos következménye, hogy Törökország nagyvárosaiban megszorodtak a kurd támadók, elsősorban a PKK, valamint a Kurdisztáni Szabadság Sóllymai (*Teyrêbazên Azadiya Kurdistan – TAK*) nevű szervezet által magukra vállalt terrorista merényletek. A török kormány, noha arra odafigyel, hogy ne mossa össze a kurdokat egy az egyben a terrorizmussal, az ellenzéki hangokat (kurd politikai vezetőket, a kurd médiában dolgozókat) a PKK-val és ezen keresztül a terrorizmussal fennálló kapcsolatok vádjával / ürügyén hatékonyan kriminalizálja, ezzel szolgáltatva indokot a letartóztatásokhoz és felfüggesztésekhez.

Erdoğan elnök a PKK-ról beszélve azt nyilatkozta, folytatják a harcot, ameddig az utolsó terroristát is semlegesítik.³⁵ Három évtizednyi véres konfliktus után ugyanakkor mindkét fél tisztában van vele, hogy a katonai eszközök önmagukban nem vezethetnek győzelemre. Valódi, átfogó reformok nélkül – még ha sikerülne is megvalósítani – ismét csak fegyverszünet születhetne, nem béke. Az AKP 2002-es hatalomra kerülését követően több eszközzel is próbálkozott: amnesztiával, tárgyalásokkal, a délkeleti területek gazdasági fejlesztésével. Ezeket az eszközöket kellene most ismét elővenni, kiegészítve egyebekkel. Nagyobb hangsúlyt lehetne fektetni például az oktatásra, amelyen keresztül az értékek egyfajta alapvető közösségét lehetne megteremteni; illetve a kommunikációra, lehetővé téve a szabad véleménynyilvánítást a kurdokat érintő kérdésekben is, ami a megoldáshoz, a török ki-sebbség-kép esetleges újragondolásához vezető konstruktív vita alapja. A konfliktus során keletkező anyagi károk orvoslása mellett megfelelő hangsúlyt kellene fordítani a nem anyagi károkra is – az emberi jogszértések, rendőri túlkapások kivizsgálása elengedhetetlen lenne a kurd állampolgárok bizalmának helyreállításához. Egy tartós megoldáshoz a konfliktus gyökereinek kezelésére lenne szükség, ami csak egy hosszú távú, széles társadalmi konszenzuson alapuló politikai stratégia keretében lehet megvalósítható.

1.3. Puccskísérlet és következményei

1.3.1. A puccskísérlet fontosabb eseményei

2016. július 15-én délután Ankarában és Isztambulban lövések és robbanások zaja hallatszott, az égen katonai helikopterek és vadászgépek tűntek fel. Nem sokkal később Binali Yıldırım török miniszterelnök bejelentette, hogy katonai puccskísérlet van folyamatban a kormány és Erdoğan elnök ellen, a biztonsági erők pedig felvették a harcot a felkelőkkel. A kora este folyamán Isztambulban katonák foglalták

³³ Az összekapcsoltságra jó példa Kobani esete 2014 őszén. Bővebben lásd a harmadik fejezetben.

³⁴ Ha a harcok „mérlegét” nézzük: 2015 júliusától 2016. március 28-ig a TSK információi szerint 5359, túlnyomórészt PKK-s „terroristát” tettek ártalmatlanná (3583 halott, 601 sebesült, 601 foglyul ejtett, 574 megadta magát), miközben a TSK oldalán 355-en veszítették életüket (232 katona, 139 rendőr, 7 faluőr). Az összecsapásoknak mindeddig több mint 300 civil áldozata is van, és több mint 355 000 ember kényszerült elhagyni otthonát.

³⁵ *President Erdoğan Addresses Kızılay General Assembly* 2016.

el a fontos stratégiai pontokat: ellenőrzésük alá vonták például az Atatürk nemzetközi repülőteret, valamint lezárták a Boszporuszon átívelő Fátih Szultán Mehmed és Boszporusz hidakat. Az állami televízióban (TRT) eközben egy magát Béke Otthon Tanácsnak (*Yurtta Sulh Konseyi*) nevező csoport beolvastatta közleményét, mely szerint a hadsereg a demokratikus jogállamiság és szekularizmus védelmében átvette a hatalmat, és a rend helyreállításáig kijárási tilalmat rendelt el.³⁶

A puccskísérlet eseményeiben fordulópontot jelentett, amikor Erdoğan elnök, akinek hollétééről sokáig ellentmondásos információk keringtek, a FaceTime nevű mobiltelefonos alkalmazáson keresztül magángépéről kapcsolatba tudott lépni a CNN Türk egyik szerkesztőjével, és ily módon közvetlenül szólhatott a nemzethez. Erdoğan felszólított minden török állampolgárt, hogy vonuljon az utcákra, így fejezve ki tiltakozását a demokráciát semmibe vevő, erőszakos hatalomátvételi kísérlet ellen. Az üzenet célba ért. Miután a török ellenzéki pártok is kivétel nélkül elhatárolódtak a puccsistáktól, civilek ezrei özönlöttek az utcákra, politikai pártállástól függetlenül, megbénítva a puccsban részt vevő katonákat. A harcok az éjszaka folyamán nem csitulak. Bombatalálat érte például a török parlament épületét is.

Valamivel hajnali négy óra után Erdoğan magángépe sikeresen landolt az addigra biztosított Atatürk repülőtéren, és az elnök még ott beszédet mondott, amelyben kijelentette, meg fogják büntetni a puccsban résztvevőket. Magát a puccskísérletet „Isten ajándékának” nevezte, mely lehetőséget ad a haderő megtisztítására. Reggelre a puccs teljes egészében elbukott. A hatalomátvételi kísérletben az éjszaka során 290-en veszítették életüket.³⁷

1.3.2. Olvasatok

Bár a katonai puccsoknak komoly „hagyománya” van Törökországban (a TSK a múltban 1960-ban, 1971-ben, 1980-ban és 1997-ben hajtott végre sikeres ideiglenes katonai hatalomátvételt), a 2015. júliusi puccskísérlet mégis a meglepetés erejével hatott. Az Erdoğan-kormány elmúlt években hozott, tudatos intézkedései ugyanis rendkívül jelentős mértékben meggyengítették a Török Fegyveres Erőket, így kevesen számítottak rá, hogy képes lehet végrehajtani egy puccsot – végső soron nem is volt rá az. A puccskísérlet elkövetőinek hátterét illetően (egyelőre) nem rendelkezünk minden kétséget kizáróan biztos információkkal, így a puccs vizsgálatakor indokolt különböző olvasatokról beszélni. Annál is inkább, hiszen a tények értelmezése, és hogy azokat mire használják fel, a mai világban sokszor még nagyobb jelentőséggel is bírhat, mint hogy valójában ki szervezte meg az adott eseményt.

A török kormány hivatalos álláspontja szerint az 1999 óta Pennsylvániában tartózkodó Fethullah Gülen, valamint az általa irányított FETÖ terrorszervezet felelős a puccs megtervezéséért és kivitelezéséért, amely – ezek alapján – az elmúlt években a kiszorítására tett politikai lépésekre adott kétségbeesett válaszként próbálkozott a katonai hatalomátvétellel. Gülen maga a puccskísérletet követően szinte azonnal elítélte azt, és tagadta, hogy bármi köze lenne az eseményekhez. Sőt felvetette, hogy esetleg éppen maga a török elnök szervezte meg a puccsot, aki vitathatatlanul megerősödve került ki a sikertelen kísérletből. Sokan valószínűsítik azt is, hogy ha Erdoğan nem is maga tervezte meg az „álpuccsot”, tudott róla, hogy valami készül ellene, azonban nem lépett fel idő előtt, mert annak is tudatában volt, hogy a sikerhez nem elég erősek a szervezkedők. Egy következő, leginkább a nyugati médiában megjelent olvasat szerint – csakúgy mint a múltban – a TSK egy Atatürk elveihez hű, szekuláris magja követte el a puccskísérletet. A történelmi tapasztalatok mellett ezt a nézetet támogatja a Béke Otthon Tanács a szekularizmust több alkalommal is említő közleménye, amelyben azt is kiemelik, hogy a kormány olyan körülményeket teremt, amelyben a TSK nem tudja megfelelően ellátni feladatát, az ország védelmét; illetve magának a csoportnak a neve is, amellyel az államalapító egyik jelmondatára utalnak: „Béke otthon, béke a világban.” A kemalisták döntő részét ugyanakkor

³⁶ A közlemény emellett többek között Törökország nemzetközi megbecsültségének eljátszását, a korrupció hatalmas, az állam létét fenyegető mértékét veti a kormány szemére, és nevezi meg a beavatkozás indokaként. A teljes szöveg angolul és törökül: HUGGINS 2016.

³⁷ GOTEV 2016.

az Ergenekon- és a Balyoz-ügyek már korábban eltávolították a hatalom közeléből. Egy árnyaltabb álláspont szerint a puccskísérletet egy heterogén csoport szervezhette meg, amely tagjai megalégték Erdoğan egyre autoriterebb hatalmát, és egyfajta utolsó esélyt láttak arra, hogy változtassanak azon az irányon, amerre Törökország halad.

1.3.3. A puccskísérlet következményei

A puccskísérlet bukása után néhány nappal (július 20-án) a török kormány három hónapos rendkívüli állapotot hirdetett, amit aztán újabb kilencven nappal meghosszabbított, ezzel, és a demokrácia védelmének jelszavával legitimálva intézkedéseit és a rendeletek útján történő kormányzást. A puccskísérlet legazonnalibb következménye a felelősségre vonások megkezdése volt. Alig néhány hónap alatt 32 ezer embert tartóztattak le, és további körülbelül százezret függesztettek fel, vagy távolítottak el állásából.³⁸ A tisztogatásokban szinte minden terület érintett: fegyveres erők, minisztériumok, média, egészségügy, oktatás, sport, külképviseletek. Pénzügyintézeteket, médiumokat, egyetemeket, alapítványokat, egyesületeket, gyárakat zártak be. Az intézkedéseknek határon átnyúló következményei is voltak: a török állam felszólította a nemzetközi közösséget, hogy zárják be a FETÖ-höz kötődő intézményeket, ami elsősorban az alapítványi iskolákat érintette.³⁹ Ankara pedig hivatalosan is kérte Gülen kiadatását az Egyesült Államoktól. Hirtelen mindenért Gülen lett a hibás. Olyan múltbeli eseményekhez kezdték hozzákötöni a nevét, mint például az orosz Szu-24-es repülőgép 2015. novemberi lelövése; Hrant Dink örmény-török származású újságíró nagy port kavart 2007-es meggyilkolása; vagy a törökországi bányakatasztrófák.⁴⁰ Ennek a gondolatmenetnek Gülen ellehetetlenítése mellett egy másik fontos hozadéka, hogy a kormány által közvetített üzenet szerint a múlt hibáiért és büneiért Gülen a hibás, vagyis nem „mi”, a török emberek, még kevésbé a török döntéshozók.⁴¹

A puccskísérlet egy másik fontos következménye a török biztonsági struktúra átalakítása, melynek legszembevetőbb eleme a civil kontroll nagymértékű megerősítése.⁴² A szárazföldi erők, a légi erők és a haditengerészet parancsnoka ezentúl a vezérkari főnök helyett közvetlenül a védelmi miniszternek jelent. A haderőnemi parancsnokoknak a miniszterelnök és az elnök jogosult közvetlenül utasítást adni, anélkül tehát, hogy az keresztülmenne a vezérkari főnökön. Az előléptetésekért, kitüntetésekért és nyugdíjazásért felelős Legfelsőbb Katonai Tanács (YAŞ) tagjai közé további civilek kerültek be a miniszterelnök és a védelmi miniszter mellé, a miniszterelnök-helyettesek, valamint az igazságügyi, kül- és belügyminiszter személyében. Átalakítani tervezik a katonai oktatás rendszerét is. A TSK vezetés-irányítása alatt működő tucatnyi, komoly hagyományokkal rendelkező katonai szakközépiskola és akadémia bezárásával megalakul a védelmi minisztérium ellenőrzése alatt álló Nemzeti Védelmi Egyetem Isztambulban, melyet az elnök által kinevezett rektor vezet. Ez a katonai oktatás minden szintjéért felel majd.⁴³ Szakértők arra figyelmeztetnek, hogy a fenti intézkedések, különösen a toborzás és az előléptetések kérdésének civil, konkrétan kormányzati irányítás alá vonása a fegyveres

³⁸ BAYRAMOĞLU 2016.

³⁹ Ennek a kérésnek egyes államok eleget tettek (például Szomália), a többség azonban nem. *Turkey puts pressure on foreign countries to close Gulen-linked schools* 2016.

⁴⁰ AKTAN 2016.

⁴¹ A kormány ugyanakkor bizonyos szimbolikus intézkedéseivel túlzásokba látszik esni. A puccsban résztvevőket külön helyen, az Árulók Temetőjében temették el, és megtagadták tőlük a gyászszertartást. A közlekedési hatóság pedig vissza akarta hívni az FG betűket tartalmazó rendszám táblákat, hogy még ilyen módon, monogramját látva se emlékezzenek Fethullah Gülenre.

⁴² A puccskísérletet követő intézkedések részeként megvalósították továbbá a fegyveres erők egy részének relokációját is: a nehéz- és páncélos kötelekeket kitelepítették a nagyvárosok központjából, valamint bezárták a puccsban érintett katonai létesítményeket. A vezérkar, védelmi minisztérium és hírszerzés egy helyre költöztetésével továbbá egy „török Pentagonot” terveznek létrehozni. *Turkish Pentagon’ to be formed in capital Ankara: Report* 2016.

⁴³ GÜRCAN 2016.

erők átpolitizálódásához vezethet, ahol a képességek helyett a párthűség a főszerep, ami a haderő presztízsének elvesztését, és a professzionalizmus csökkenését eredményezi.⁴⁴

1.4. A terrorellenes harc és kérdőjelei

Törökországban 2015 júniusa óta több mint 350-en haltak meg az „Iszlám Állam” vagy különböző kurd szervezetek által magukra vállalt tucatnyi merényletben.⁴⁵ A bizonytalanság érzékenyen érinti a török gazdaságot is, ami leglátványosabban a turizmus visszaesésében mutatkozik meg.⁴⁶ A törökök a szomszédban zajló szíriai eseményeknek köszönhetően nincsenek könnyű helyzetben a biztonság megteremtése szempontjából. A másik oldalról ugyanakkor a külső szemlélőnek az lehet az érzése, hogy a terrorizmus elleni harc időnként átbillen politikai tisztogatási hullámba, és a török állami szervek nemcsak a terrorizmus ellen lépnek fel, hanem annak jelszavával mindazok ellen, akik veszélyeztetik a kormányzó AKP hatalmát.⁴⁷ A demokratikus jogok súlyos megsértésének veszélye mellett ez a gyakorlat, sőt valóságtartalmától függetlenül lényegében már annak percepciója is aggasztó mértékben megnöveli az egyébként is rendkívül polarizált török társadalom belső megosztottságát. A jövőt illetően a növekvő társadalmi feszültségek rejtik magukban az egyik legnagyobb kockázatot Törökország belső stabilitására nézve, amit ha a kormány – folytatva a jelenlegi politikáját – a megbékélés keresése helyett még tovább erősít, belső robbanással fenyegethet.

A valódi terrorista és a politikai ellenfél megkülönböztetése mellett az egyes terrorszervezetek közötti határozottabb különbségtétel is indokolt. A török kormányzati retorika terrorszervezetekről beszélve három fő csoportot jelöl meg: Fethullah Gülen FETÖ terrorszervezetét, a kurd PKK-t (a TAK-ot a PKK városi hadviselési egységének tekintik) és az „Iszlám Államot”. Azáltal, hogy mindhárom csoport tagjait és szimpatizánsait terroristának nevezik, legitimálják a velük szembeni fellépést. Ezen szervezetek összemosása és a terrorizmus ernyője alatti, megkülönböztetés nélküli kezelése ugyanakkor akadályozza az általuk jelentett fenyegetéssel szembeni valóban hatékony fellépést. Ankarának szem előtt kell tartania, hogy három teljesen különböző csoportról van szó, különböző tagokkal és célokkal, éppen ezért a velük szembeni fellépés is csak eltérő módon és eszközökkel lehet eredményes.

⁴⁴ YINANÇ 2016.

⁴⁵ Egy viszonyszám: Törökországban 2014-ben 3524-en haltak meg közúti balesetben. Az elhárító szolgálatok hatékonyságának értékelésekor érdemes azt is szem előtt tartani, hogy bár az elkövetett támadások mennyisége soknak tűnik, nem tudhatjuk, hogy ezen felül mennyit hiúsítottak meg.

⁴⁶ 2016 első tíz hónapjában több mint 11 millióval kevesebb turista érkezett Törökországba, mint a megelőző év ugyanazon időszakában. *Number of Arriving-Departing Visitors, Foreigners and Citizens* 2016.

⁴⁷ A török jogszabályok a bevett európai értelmezésnél tágabban definiálják a terrorizmus fogalmát. A sokat kritizált török terrorizmus elleni törvény szerint terrorizmusnak számít például minden olyan cselekedet, aminek célja a Köztársaság az alkotmányban meghatározott (politikai, jogi, társadalmi, gazdasági és szekuláris) jellegének megváltoztatása, az állam oszthatatlan (területi, nemzeti) egységének megkárosítása, az államhatalom meggyengítése vagy megragadása. Külön szabályozás vonatkozik a terrorizmus pártolóira. Az egyik leggyakoribb vád a szintén tágan értelmezett „terrorizmus párti propaganda” folytatása.

2. TÖRÖKORSZÁG KÜLSŐ VÁLSÁGAI

2.1. A „nulla probléma a szomszédokkal” politika és bukása

2.1.1. A davutoğlui külpolitika fő elemei

A Török Köztársaság külpolitikáját 1923-as megalakulásától kezdve egészen a nyolcvanas évekig az izolacionizmus jellemezte. Az Oszmán Birodalom romjain megszülető új állam (és nemzet) felépítése egy a világtól elforduló, önmagára koncentráló külpolitikát kívánt meg.⁴⁸ Az elzárkózásra épülő külpolitikai irányvonalban Turgut Özal miniszterelnöksége (1983–1989), majd elnöksége (1989–1993) hozott először igazi változást, Özal halálát követően azonban a felélénkülő török aktivitás a nemzetközi szintén visszaesett, és Ankarát ismét mindenekelőtt saját belső gondjai kötötték le. Ez volt az az időszak, a kétpólusú világrend felbomlása, amikor Törökországnak – számos más államhoz hasonlóan – újra kellett definiálnia önmagát és a világban betöltött szerepét. Rövid ideig úgy látszott, a hidegháború idején a nyugati szövetségrendszerben kitüntetett helyet elfoglaló állam a Szovjetunió szétesésével elveszíti addigi súlyát. A közvetlen környezetében (Balkán, Kaukázus, Perzsa-/Arab-öböl) kibontakozó válságok, majd a 2001. szeptember 11-ét követően a térségben megindult amerikai terrorellenes harcok azonban megmutatták, hogy Törökország továbbra is megkerülhetetlen szereplő, és a tágabb régió geostratégiai kulcsállama. Az események egyben felhívták az ankarai vezetés figyelmét államuk instabil közvetlen nemzetközi környezetére.

Ezek a megfigyelések minden bizonnyal hatást gyakoroltak Ahmet Davutoğlu professzorra is (2009–2014 külügyminiszter, 2014–2016 miniszterelnök), aki az ő fő művének tekinthető, 2001-ben megjelent Stratégiai mélység (Stratejik Derinlik) című könyvében foglalta össze a török külpolitikát hosszú időre meghatározó gondolatait. A Stratégiai mélység kulcsszavai a multidimenziós külpolitika, „ritmikus” diplomácia, proaktív regionális politika és a koncepció szimbólumává vált „nulla probléma a szomszédokkal” politika. Davutoğlu rámutat, hogy Törökország egyedülálló geopolitikai helyzete önmagában nem érték, csak ha ki is tudja azt használni egy az aktuális helyzethez illeszkedő külpolitikai stratégia hatékony eszközeként. A regionális befolyás növelésének (egyik) végső célja – Davutoğlu értelmezésében – az ország globális helyzetének megerősítése. Másként megfogalmazva, az ország politikai, gazdasági, kulturális súlya nemzetközi szinten nagymértékben a saját szűkebb térségében bírt befolyásától és teljesítményétől függ.

Ezen elgondolás látványos következményeként Törökország aktív külpolitikába kezdett közvetlen földrajzi környezetében, ami a korábbi évtizedekben elhanyagolt közel-keleti térség felértékelődésével járt együtt. Abban, hogy Davutoğlu megfogalmazott elméleti alapvetéseit a gyakorlatba is át tudta ültetni, szerepük volt a törökországi belső folyamatoknak is, a felemelkedő konzervatív anatóliai gazdasági elitnek, amely közel-keleti gazdasági nyitást követelt. A közel-keleti államokkal való interakciók intenzívebbé válása azonban – mely nagyban épített a közös történelmi-kulturális örökség és muszlim identitás nyújtotta lehetőségekre – önmagában még nem jelentette azt, hogy Törökország elfordult volna a Nyugattól, mint ahogyan azt leegyszerűsítve értelmezhetnénk. Egyszerűen arról van szó, hogy míg korábban Törökország számára a Nyugattal fenntartott kapcsolat volt a legfontosabb külkapcsolat,

⁴⁸ RADA 2016.

most az egy lett a sok közül. Davutoğlu érvelése szerint a környező régiókbeli (Közel-Kelet, Balkán, Kaukázus) folyamatokra hatni nem képes Törökország kevésbé érdekes/értékes a Nyugat számára is. E gondolatmenet mentén tehát ugyanúgy igazolhatnánk akár azt is, hogy Ankara multidimenziós külpolitikájával azt igyekszik demonstrálni, mennyire hasznos és befolyásos tagja lenne az európai közösségnek.

Ankara egyre magabiztosabb külpolitikáját úgy értelmezhetjük az új koncepció fényében, mint egy „központi ország” felemelkedése egy „híd ország” helyett. Törökország híd szerepbe történő pozicionálása egy időben a retorika bevett része volt, ma azonban már a törökök maguk is egyre inkább tiltakoznak a megnevezés ellen, ami jól mutatja a politika változását. Davutoğlu a Londoni Közgazdasági Egyetemen (LSE) tartott 2013. márciusi beszédében a következőt mondta erről: „*Nem szeretem a híd kifejezést. A híd egy passzív entitás két oldal között. Van két oldal, és te vagy a híd. Nem, mi része vagyunk mindkét oldalnak. Részesei minden eseménynek.*”⁴⁹

Bár Davutoğlu elmélete elsősorban liberális elemekre, az úgynevezett puha hatalmi (*soft power*) eszközök nagyarányú alkalmazására épít (például nyilvános diplomácia, konfliktusokban aktív közvetítő szerep, saját „muszlim demokráciájának” példaként állítása más államok elé, nagyarányú fejlesztési támogatások)⁵⁰, ha nem csak elemeiben, hanem összességében nézzük a koncepciót, akkor az évszázados, tiszta török reálpolitika alapjait, és egy nagyon is pragmatikus megfontolást fedezhetünk fel mögötte, amely felismeri, hogy Törökország ezen módszerekkel növelheti legjobban a befolyását és érvényesítheti érdekeit. A Davutoğlu által felvázolt külpolitikai elmélet rendkívüli stratégiai rugalmasságot biztosít Ankara számára, ami különösen az országot körülvevő instabil környezetet figyelembe véve sok esetben felbecsülhetetlen jelentőségű lehet. Azáltal, hogy minél több szereplővel együttműködik, Törökország nem függ túlzottan egyetlen másik államtól sem, és szükség esetén viszonylag könnyen tud ellensúlyt építeni az érdekeit veszélyeztető erőkkel szemben. Az aktív szerepvállalás mellett, hogy ezáltal a legtöbb kérdésben megkerülhetetlenné teszi az országot, egyben már a nagyhatalmi szerep képét alapozza meg. A békülés a környező államokkal, és egy stabil „hinterland” kiépítése a külpolitikai mozgástér növelése mellett nyugodt feltételeket és kibővült lehetőségeket biztosít a török gazdasági fejlődéshez. A puha eszközök mellett ugyanakkor a háttérben azért ott vannak a kemény hatalmi eszközök is: egy közel egy millió fős, modern fegyveres erő, ami kellő alátámasztásaként szolgál a török érdekeknek.

A kezdeti években a davutoğlui külpolitika látványos sikereket ért el. A török külgazdasági kapcsolatok diverzifikálódtak; megjelentek olyan távoli térségekben, mint például Dél-Amerika; Törökország az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem állandó tagja lett, köszönhetően elsősorban az aktivizálódó török afrikai fejlesztési politika következtében leadott afrikai szavazatoknak; a török miniszterelnököt példa nélküli módon meghívták az Arab Liga csúcsertekezletére. Ankara jó kapcsolatokat épített ki a régi „ellenségekkel”, mint például a görögökkel és a szíriai kormánnyal, normalizációt kísérelt meg Örményországgal, és szorgalmazta a ciprusi rendezés előmozdítását. Közvetített többek között az iráni nukleáris kérdésben, a palesztin–izraeli konfliktusban, a szemben álló felek között Libanonban, Szómáliában, Afganisztánban.

Az új külpolitikai irányvonal szembetűnő „mellékhatása” volt ugyanakkor a török elhidegülés Izraeltől. A kapcsolatok megszakításának közvetlen kiváltó oka az úgynevezett flottilla-incidens volt, az izraeli blokádon keresztül a Gázai-övezetbe tartó Mavi Marmara elnevezésű török segélyszállító hajó 2010-es Izrael általi megtámadása, mely akció során kilenc török aktivista vesztette életét. A két állam távolodása azonban már korábban megkezdődött, a 2008–2009-es gázai háborúban pedig a növekvő szakadék nyilvánvalóvá vált, aminek jelenlétét jól mutatta például Erdoğan 2009-es emlékezetes

⁴⁹ A beszéd írott változata (online) angol nyelven megtekinthető a Török Köztársaság Külügyminisztériumának honlapján. mfa.gov.tr (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)

⁵⁰ BALOGH et. al 2013.

davosi beszéde is.⁵¹ A török külpolitika az izraeli kapcsolatok megromlását „ugródeszkaként” igyekezett használni az arab országokkal kiépített kapcsolatok erősítésében.⁵²

2.1.2. Az „arab tavasz” és a davutoğlu doktrína

A 2010 decemberében, a tunéziai Muhammed Búazízi önégetését követően a Közel-Keleten megindult, „arab tavaszként” emlegetett folyamat rendkívül nehéz helyzetbe hozta a török vezetést. Ahogyan egy újságíró találóan megjegyezte, Törökországnak hirtelen „nulla szomszédja lett probléma nélkül.”⁵³ Ankara az „arab tavasz” során számos, utólag hibásnak bizonyult döntést hozott, aminek következményeként fokozatosan elszigetelődött. A Stratégiai mélységben leírt külpolitikát alapvetően békeidőre találták ki, és nem jelölt ki eltérő helyzetekben követendő irányvonalat. A török vezetés így rögtönözni kényszerült.

Az ilyen horderejű váratlan és megjósolhatatlan kimenetelű változások szinte mindig egyszerre jelentenek kihívást és lehetőséget az érintett szereplők számára. Ankara reakcióját az „arab tavaszra” két eltérő olvasat mentén értelmezhetjük. Egyrészt felfoghatjuk a kialakult helyzetet egy morális dilemmaként. Ankara korábbi stratégiája a fennálló rezsimekkel való együttműködésre épült, és a jó kapcsolatok érdekében nem szorgalmazta a demokrácia, és különböző nyugati értékek terjesztését. Az „arab tavasz” során megindult felkelések esetében viszont az emberi jogok védelme és a demokrácia értékei a korábbiaknál élesebben álltak szemben az autoriter, elnyomó hatalmakkal, ami választás elé állította a törököket etikai normák és önérdek között – a törökök pedig az előbbit választották.⁵⁴ A „nulla probléma a szomszédokkal” elvét átértelmezték: többé nem a kormányokra, hanem a környező államok népeire, közvetlenül az emberekre vonatkoztatták.⁵⁵

A második, realistább értelmezés szerint Törökország a kibontakozó eseményekben lehetőséget látott arra, hogy növelje befolyását azáltal, hogy aktívan alakítja a régió kialakulóban lévő új rendjét. E nézet szerint a törökök a „birodalmi fantázia” megvalósításának kedvéért félretették a jól bevált pragmatizmust. Ankara azonban túlterjeszkedett, és azon vette észre magát, hogy bevonódott a környező államok belső konfliktusaiba, saját érdekeit és területi integritását is veszélybe sodorva.⁵⁶

Törökország eltérően reagált az egyes országokban bekövetkező változásokra, politikáját nem jellemezte stratégiai következetesség. Ankara lényegében az összes közel-keleti konfliktusban „rossz lóra tett”. Üdvözölte a Muszlim Testvériség hatalomra kerülését Egyiptomban, a szervezetben ugyanis a török modell, ezáltal saját befolyása terjesztésének eszközét látta, és igyekezett mind a hálózatot, mind saját „brandjét” más államokban is terjeszteni.⁵⁷ Mohamed Murszi egyiptomi elnök azonban rövidesen megbukott, a Muszlim Testvériséget pedig ismét betiltották az országban. Ankara ezzel egy időben határozottan kiállt Bassár el-Aszad szíriai elnök távozása mellett, aki azonban még mindig hatalmon van. Ez utóbbi olyan hibának bizonyult, ami következményeit nézve hosszú időre egy negatív spirálba lökte Törökországot.

⁵¹ A török miniszterelnök a davosi Világ gazdasági Fórumon szenvedélyes beszédében többek között ártatlan gyerekek meggyilkolását vetette Simon Peresz izraeli elnök szemére. Azzal vádolta a moderátort, hogy nem engedi beszélni, majd kiviharzott a színpadról. A beszéd teljes szövege több helyen is meghallgatható online, például: *Erdogan speaks against peres at Davos* 2013.

⁵² BALOGH et. al 2013.

⁵³ LAGENDIJK 2011. (Az oldal bezárása után a cikk másolatban érhető el a következő címen: <http://www.armeniandiaspora.com/november-2011-a/270696-ankara-zero-neighbors.html>)

⁵⁴ ÖNIŞ 2012.

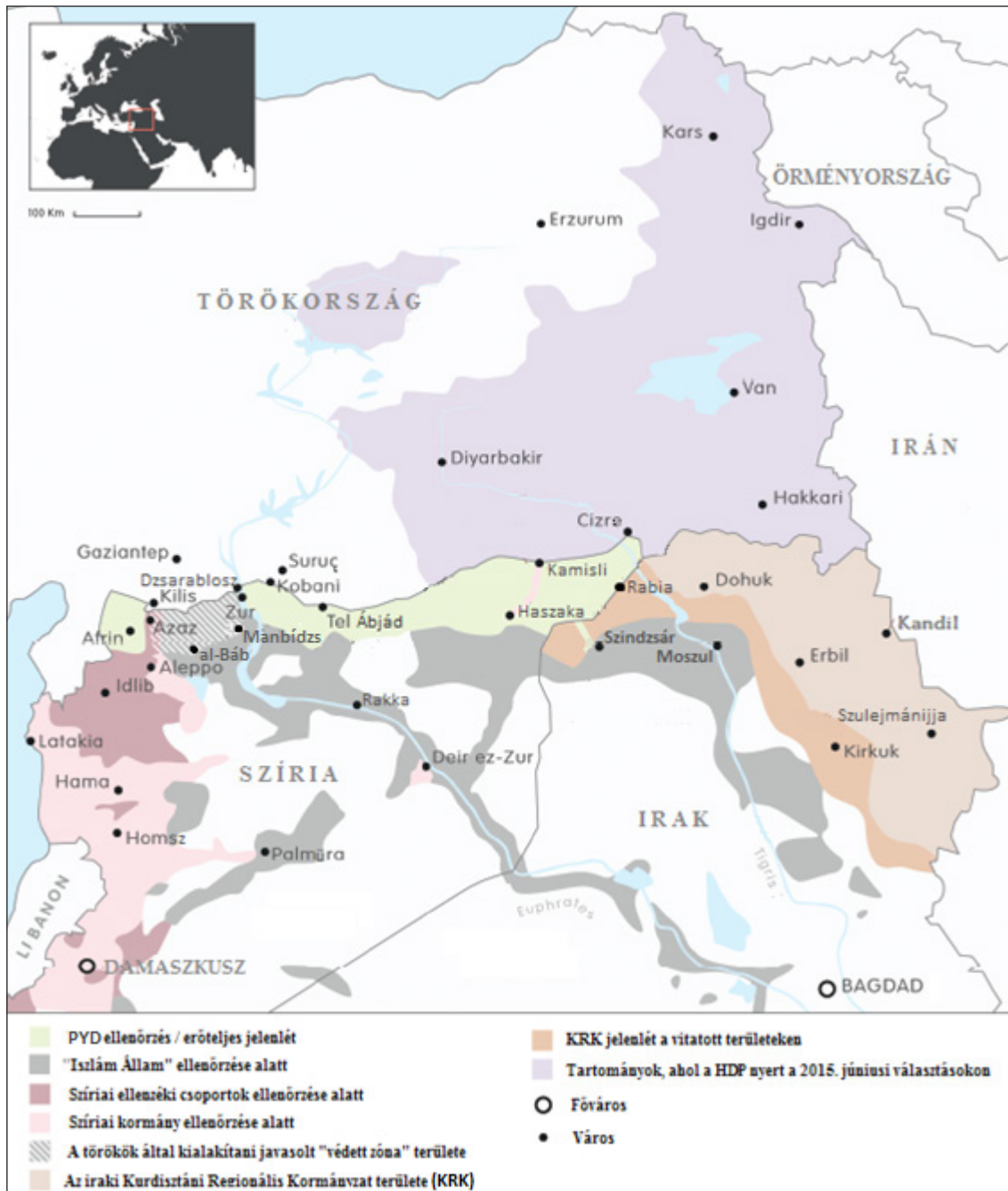
⁵⁵ DAVUTOĞLU 2013.

⁵⁶ KIRIŞCI 2016.

⁵⁷ ABDEL-KADER.

2.2. Törökország és a szíriai válság

2.2.1. Török érdekek a szíriai válságban

1. ábra

Erőviszonyok a török határ mentén 2015 végén

Forrás: SALIH 2015.

A szíriai konfliktus alapjaiban határozza meg Ankara kül- és belpolitikáját. Elsőként az olyan, általánosan nevezhető kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket említhetjük, amelyek egy államot közvetlenül érintenek a szomszédságában zajló bármilyen fegyveres konfliktus esetén. Ilyen például

a határbiztonság, határellenőrzés kérdésköre. A határ menti összecsapások következményeként az elmúlt években több alkalommal csapódtak be célt tévesztett tüzérségi lövedékek török területeken. A kaotikus szíriai viszonyokat kihasználva csempészek és különböző szélsőséges elemek tudtak beszivárogni a „zöld határon” keresztül. Az elhúzódozó fegyveres összecsapások pedig menekültek tömegeit indították meg a török határ felé, aminek következményeként jelenleg több mint három millió, túlnyomó részben szíriai menekült tartózkodik Törökország területén, akiknek ellátása és elhelyezése komoly gazdasági terhet ró az országra, és növekvő társadalmi feszültségekhez vezet. Elmondhatjuk tehát, hogy Ankarának a fenti szempontokból kifejezetten érdeke a szíriai rendezés. Közel sem mindegy azonban, hogy ez a „rendezés” milyen módon következik be. A szíriai helyzet ugyanis a felsoroltak mellett speciális, stratégiai szinten megjelenő kockázatokat és fenyegetéseket is rejt magában Ankarára nézve.

Törökország egyszerre három háborút vív Szíriában: a szíriai kurdok ellen, az Aszad-rezsim ellen és az úgynevezett „Iszlám Állam” ellen. A szíriai erők közül a három említett szereplő-kört leszámítva az egyetlen megmaradt tényező, melyet Ankara támogathat, és támogat is, a Szabad Szíriai Hadsereget alkotó több tucat milícia, az úgynevezett „mérsékelt szíriai ellenzék.”⁵⁸ Törökország és a konfliktusban aktívan jelenlévő különböző (globális és regionális) nagyhatalmak közötti kapcsolat minőségét nagymértékben meghatározza, hogy az egyes államok saját érdekeik mentén mely csoportokat támogatják, és melyek legyőzését tekintik elsődleges prioritásnak a szíriai harcokban.

Törökország és Szíria az „arab tavaszt” megelőzően a „nulla probléma politika” részeként – a két ország közötti korábbi komoly feszültségeket (Hatay tartomány hovatartozásának kérdése, az Eufrátesz fölötti vízmegosztási vita, a PKK a szír rezsim általi támogatása) áthidalva – jó kapcsolatot épített ki egymással (lásd például szabadkereskedelmi egyezmény 2004-ben, közös katonai gyakorlat és vízummentességi megállapodás 2009-ben, kölcsönös magas szintű találkozók). A szíriai tüntetések megkezdődésekor, 2011 tavaszán Ankara kezdetben közvetíteni próbált, és reformokra szólította fel a Bassár el-Aszad vezette szíriai kormányt, miután azonban reformokra nem került sor, az erőszak pedig fokozódott, Törökország – Abdullah Gül elnök szavaival élve – „elveszítette az Aszad-rezsimbe vetett bizalmát”.⁵⁹ Ezt követően novembertől Ankara aktívan elkezdte támogatni a szíriai ellenzéket (Szíriai Nemzeti Tanács, Szabad Szíriai Hadsereg, Szíria Barátai-csoport). Ankara azzal számolt, hogy az egyiptomi Hoszni Mubárákhoz és a líbiai Moammer Kadhafihoz hasonlóan Aszad is rövidesen megbukik, helyette pedig egy Ankarához lojális vezetőt segíthetnek hatalomra Szíriában – ez azonban, mint utólag kiderült, döntő tévedés volt.

Az Aszad-rezsim eltávolítása mellett Törökország számára a másik legfőbb hajtóerő a szíriai konfliktusban a kurd autonómiatörekvések megakadályozása. A török nézőpont megértéséhez fontos látni, hogy Törökország nem az „Iszlám Államot”, hanem a kurdokat tekinti, vagy legalábbis tekintette sokáig saját túlélésére nézve a legnagyobb fenyegetésnek. Szíriában a polgárháború 2011-es kitérését megelőző időszakban mintegy 2 millió kurd élt. A kurdok – Törökországhoz, Irakhoz és Iránhoz hasonlóan – Szíriában sem alkotnak egy teljesen egységes, homogén csoportot. Legmeghatározóbb erejük a Demokratikus Egyesülés Pártja (*Partiya Yekîtiya Demokrat – PYD*), amely 2003-ban alakult meg, szoros kapcsolatban a PKK-val. A szíriai kurdok számára a fegyveres konfliktus kitérése lehetőséget hozott arra, hogy kitörjenek a megelőző évtizedek állami elnyomása alól, és nagyobb önállóságra tegyenek szert. Mindebben segítette őket az is, hogy a nemzetközi közösség túlnyomó része a szíriai kurdokat tekinti az egyik leghatékonyabb erőnek az „Iszlám Állam” elleni küzdelemben. A PYD sikeresen töltötte ki a hatalmi vákuumot, ami azt követően keletkezett, hogy az Aszad-rezsim 2012 júliusában visszavonta erőit Észak-Szíriából, és egy többé-kevésbé működő közigazgatást építettek ki a magára hagyott területeken. 2013 novemberében kikiáltották Rózsavát (Nyugat-Kurdisztán), majd 2016. március 17-én egyoldalúan bejelentették egy észak-szíriai föderális régió létrehozását, amit azonban rajtuk kívül egyelőre senki más nem ismert el.⁶⁰

⁵⁸ A csoport létét sokan megkérdőjelezzik. Bővebben lásd: KADDOUR 2014.

⁵⁹ CSIKI – GAZDIK 2013.

⁶⁰ *Syria civil war: Kurds declare federal region in north* 2016.

A kurdok szíriai tevékenysége több szempontból is ellentétes Ankara érdekeivel. A PYD sikere egyrészt bátorítja a regionális szintű kurd függetlenedési törekvéseket, másrészt a PYD megerősödéséből a PKK is közvetlenül profitál. Szíria – Irakhoz hasonlóan – már korábban is meghatározó jelentőségű háttországot biztosított a PKK számára, ahova a szervezet tagjai időről időre vissza tudtak vonulni rendezni a soraikat. A szíriai polgárháború azonban emellett komoly utánpótlási bázist szolgáltat a PKK-nak, arról nem is beszélve, mennyire könnyűvé vált fegyvert és lőszerrel szerezni a káoszban, amit aztán a határellenőrzés nehézségeit kihasználva a kurd gerillák lehet, hogy éppen török célpontok ellen használják fel. A PKK más módon is igyekszik tőkét kovácsolni a PYD sikereiből: a szervezet befolyása és legitimitása a szíriai harcokban történő részvétele miatt egyre nő a kurdok körében, a katonai előnyt így – török szempontból – féltve, hogy képesek lehetnek közvetlen politikai haszonná formálni.

2.2.2. A szíriai válság szakaszai – fordulópontok

Törökország Szíria-politikáját az előzőekben bemutatott szempontrendszer mentén érdemes vizsgálni. A hangsúlyok azonban egy ilyen hosszú konfliktusban idővel eltolódhatnak. A következőkben a – 2017-ben már a hetedik évébe lépő – szíriai válság eseményeit szakaszokra bontva a török szempontból legfontosabb fordulópontokat, illetve meghatározó tendenciákat emeljük ki.

Az első szakaszcsoport fentebb részben már szóltunk: a 2011 és 2013 közötti időszakban az elsődleges választóvonal az Aszad-rezsimet támogató (Oroszország, Irán) és ellenző (Egyesült Államok, Európai Unió, Szaúd-Arábia) erők között húzódott, mely kérdésben Törökország rövid kezdeti békítési kísérletet követően viszonylag hamar az utóbbi csoport mellé állt.

Fordulópontot jelentett 2014 nyara, az „Iszlám Állam” megerősödése, és váratlan előretörése – innen számíthatjuk a válság második szakaszát. A nyugati világ számára ettől kezdve egyértelműen a szélsőséges szervezet lett az elsődleges célpont Szíriában és Irakban. Törökország azonban az „Iszlám Államot” ekkor még kisebb fenyegetésnek, sőt adott esetben hasznos eszköznek látta az Aszad és a kurdok elleni harcában. Ennek következtében Ankara vonakodott az amerikaiak rendelkezésére bocsátani az incirliki légibázist, és időnként bizony szemet hunyt az „Iszlám Állam” határon átnyúló tevékenysége fölött. A szíriai és török „kurdkérdés” összekapcsoltságára jól rámutat már ebben a szakaszban Kobani esete. 2014 októberében több napos véres zavargások robbantak ki Délkelet-Törökországban. A megmozdulásokra azt követően került sor, hogy a török kormány nem hogy nem avatkozott közbe saját fegyveres erejével a többségében kurd lakosságú szíriai-török határváros, Kobani ostromakor, de nem akarta átengedni határait az „Iszlám Állam” ellen küzdők megsegítésére induló kurd harcosokat sem. Az események megmutatták, hogy a szíriai kurdokkal összefüggő történések mennyire közvetlenül érinthetik Ankarát. Erdoğan a kritikákra válaszul kijelentette, hogy Törökország számára az „Iszlám Állam”, valamint a PKK és a PYD is terrorszervezet, amelyeket ugyanúgy kell kezelni.⁶¹ Ez a hivatalos török megközelítés a későbbiekben is meghatározó marad.

A török Szíria-politika harmadik, aktívabb szakasza 2015 júliusával kezdődött meg. 2015. július 23-án Ankara engedélyezte,⁶² hogy amerikai gépek használják az incirliki repülőteret, és onnan felszállva csapásokat mérjenek szíriai célpontokra, valamint ezzel egy időben maga is megkezdte a légi csapásokat a PKK iraki és szíriai bázisai, illetve az „Iszlám Állam” ellen. Ezzel párhuzamosan Törökország elkezdte a nem kis feladatot jelentő 911 kilométer hosszú török–szír határ lezárását, elvágva a szélsőséges szervezet legfontosabb utánpótlási vonalait.⁶³ A kurdok a konfliktus ezen szakaszában is kiemelt szerepet játszottak. Törökország szempontjából a szíriai harcoknak fontos momentuma volt, amikor 2015. június 10-én – nem sokkal a török állam és a PKK harcainak kiújulása előtt – a PYD

⁶¹ *President Erdoğan says PYD 'no different than PKK' for Turkey* 2014.

⁶² *Turkey lets U.S. strike Islamic State from Incirlik base: U.S.* 2015.

⁶³ 2014-ben kezdtek el a hatóságok először falakat építeni, kezdetben csak néhány településnél, 2017 februárjára azonban a tervek szerint a teljes határszakaszon elkészül a három méter magas, panelekből álló betonfal. Tökéletesen áthatolhatatlan azonban – ahogyan az amerikai-mexikói példa mutatja – valószínűleg soha nem lesz.

elfoglalta Tell Ábjádot, egyesítve a két észak-szíriai kurd kantont, Kobanit és Dzsazirit. Ankara leszögezte, hogy az Eufrátesz átlépése, ezzel a harmadik kanton, a nyugati Afrin fizikai összekötése a kurd ellenőrzés alá került többi területtel „vörös vonal”, aminek megsértése a Török Fegyveres Erők (TSK) válaszcsoportjait fogja maga után vonni.⁶⁴ A kijelentés alátámasztására októberben a törökök először vettek tűz alá szíriai kurd pesmerga célpontokat. Igazán intenzívvé a kurdokat érintő török tüzérségi támadás azonban csak 2016 februárjától vált. A Törökország területi integritását fenyegető kurd autonómiatörekvések megakadályozása mellett Ankara számára azért is volt kulcsfontosságú, hogy ne jöhessen létre egy összefüggő, kurd ellenőrzés alatt álló terület végig a török–szíriai határ mentén, mert ezzel elveszítették volna az utolsó határátkelőhely fölötti kizárólagos ellenőrzést is, ami megnehezítené, hogy utánpótlást szállítsanak az általuk támogatott szíriai fegyveres csoportoknak, s ezáltal aktívan befolyásolják a konfliktus dinamikáját.

A szíriai harcok következő fordulópontjának, a negyedik szakasz kezdetének az orosz beavatkozást tekinthetjük. Az Oroszországi Föderáció 2015. szeptember 30-án kezdte meg a közvetlen katonai beavatkozást Szíriában, ezzel jelentős török érdekeket sértve. A két állam gyökeresen eltérő álláspontot képviselt a szíriai konfliktusban. Moszkva Bassár el-Aszad hatalmon maradását támogatta, míg Törökország mindenáron a távozását szerette volna elérni, és ennek megfelelően mindketten más-más fegyveres csoportokat támogattak a szíriai polgárháborúban. Emellett a török határ közvetlen közelében történt orosz bombázások újabb menekültáradatot indítottak el Törökország felé, valamint a „testvéri” türkmén közösségeket is közvetlenül érintették. Az oroszok ráadásul tudatosan kijátszották a „kurd kártyát” is. Ebben a kontextusban kell értelmeznünk a török–orosz kapcsolatok átmeneti komoly elhidegülését kiváltó incidenst is, mely során a török légierő két F-16-os repülőgépe 2015. november 24-én lelőtt egy Su-24 típusú orosz vadászbombázót, amely Ankara állítása szerint megsértette a török légteret, és többszöri felszólításra sem fordult vissza onnan.⁶⁵

Az orosz gép lelövése komoly következményekkel járt Törökországra nézve. Moszkva gazdasági szankciókat léptetett életbe, melyek részeként felfüggesztették a török állampolgárok vízummentes beutazását Oroszországba, korlátozták a török munkavállalók és vállalatok oroszországi működését, importkorlátozásokat vezettek be számos török termékre, betiltották az Oroszországból Törökországba repülő charter járatokat, és kötelezték az orosz utazási irodákat, hogy függesszék fel törökországi nyaralási célpontokat magukba foglaló utazási csomagok árusítását.⁶⁶ Az incidenst megelőzően Oroszország Törökország második legnagyobb kereskedelmi partnere volt, emellett évente mintegy 3-4 millió orosz turista látogatott Törökországba, illetve több tízezer török állampolgár dolgozott orosz területen, mely adatok előrevetítették az intézkedések súlyosságát.⁶⁷ Az orosz gép lelövése a gazdasági szankciók mellett egyéb típusú következményekkel is járt. Az orosz parlament beterjesztett egy törvényjavaslatot, ami bűncselekménnyé nyilvánította volna Oroszországban az örmény népirtás tagadását, ezzel török szemszögből rendkívül érzékeny területet érintve.⁶⁸ Ezen túlmenően Moszkva fokozta katonai jelenlétét a térségben: S-300-as és S-400-as légvédelmi rakétaütegeket telepített Szíriába, valamint a Földközi-tengerre vezényelte a „Moszkva” rakétahordozó cirkálót, hogy elrettentsen egy esetleges újabb török „provokációt.”⁶⁹ Az orosz gép lelövése a kétoldalú kapcsolatok elhidegülése mellett a két ország határain túlmutató következményekkel is járt: a közép-ázsiai török befolyást is komolyan visszavetette.⁷⁰

A szíriai konfliktus következő, török szempontból fontos állomását a Manbidsz-offenzíva jelentette, amellyel – önkényes felosztásunk szerint – a válság ötödik szakaszába léptünk. Az úgynevezett Szíriai Demokratikus Erők, mely nagy részét a PYD teszi ki, 2016 májusában indította meg a török

⁶⁴ *Turkey says west of Euphrates 'red line' in northern Syria* 2015.

⁶⁵ Zárójelben érdemes megjegyeznünk, hogy a törökök az incidenst megelőzően többször is nyilvánosan kijelentették, hogy ha legközelebb bármilyen gép megsérti a török légteret, azt le fogják löni.

⁶⁶ DEMIR 2015.

⁶⁷ A török–orosz kapcsolatokról bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ 2014.

⁶⁸ *„Armenian genocide denial law’ shelved in Russia* 2016.

⁶⁹ RICHARDS 2015.

⁷⁰ VUKSANOVIC 2016.

határtól mintegy 40 kilométerre, az Eufrátesztől nyugatra fekvő Manbídzs „Iszlám Állam” alóli felzabarádítására irányuló hadműveletét, ami augusztusra sikerrel fejeződött be. Törökország számára ez volt az a pont, amikor már nem várhatott tovább. A közvetlen szíriai beavatkozáshoz azonban előbb még elő kellett készíteni a terepet.

2.3. Kitörés a nemzetközi elszigeteltségből?

Törökország az „arab tavasz” kitörését követően fokozatosan elszigetelődött a nemzetközi térben. Az állam, amely külpolitikai stratégiáját arra építette, hogy a környező országok mindegyikével jó kapcsolatot építsen ki, és az egyes térségek között integratív szerepet töltsön be, a magányos problémamegoldó szerepébe kényszerült. Először – ekkor még tudatosan – elfordult Izraeltől, majd az „arab tavasz” következményeként összeütközésbe került az egyiptomi és a szíriai rezsimmel. A Muszlim Testvériség támogatása miatt eltávolodott Szaúd-Arábiától és az Egyesült Arab Emírségektől, a szíriai helyzet pedig komoly feszültségeket szült az Aszadot támogató Iránnal. Irak síita vezetésű kormányával a korábbi években sem volt túl jó a kapcsolat, amit az iraki területen lévő török Basika bázis státusza és az iraki török katonai jelenlét körüli vita terhelt még jobban meg. Az orosz Szu-24-es lelövése lényegében megszakította a kapcsolatokat Oroszországgal, és feszültségekhez vezetett a közép-ázsiai államokkal. Bár Törökország továbbra is elismert része volt a nyugati szövetségi rendszernek, ezek a kapcsolatok sem voltak konfliktusoktól mentesek. Ankara úgy érezte, szövetségesei nem veszik figyelembe érdekeit, és nem értik meg aggályait. Az Egyesült Államok nem támogatta egy a törökök által szorgalmazott védett övezet kialakítását a török–szír határ mentén, ami a menekültek visszatartását célozta, a PYD-nak juttatott washingtoni támogatás pedig – az Egyesült Államok a PYD-t nem, csak a PKK-t tekinti terrorszervezetnek, szemben Törökországgal – ismételt tiltakozásra készítette Ankarát. Mélypontjukat élték a török–német politikai kapcsolatok is, melyhez olyan tényezők járultak hozzá, mint például a német parlament örmény népirtást elismerő határozata, vagy az Erdoğant gúnyoló vers miatt kirobbant Böhmermann-botrány.

Az elszigeteltség azonban rendkívüli költségekkel jár együtt. A látványos költségek között említhetjük például az orosz szankciókkal keletkező gazdasági költségeket. Kevésbé látványos, de nem kevésbé fontos, a költség oldalon jelentkező tényező a hírszerzési együttműködés megszűnése: Ankara a kapcsolatok megromlását követően nem juthatott többé hozzá az izraeli, illetve orosz szolgálatoktól származó hírszerzési információkhoz, amik például törökországi terrortámadások megakadályozásában is szerepet játszhattak volna. Az elszigeteltség általános következményeként Törökország külpolitikai mozgásterét beszűkült, ami az érdekérvényesítési képesség hatékonyságának csökkenésével járt, egyebek mellett a szíriai válságot illetően.

Ankara mindezek orvoslására 2016 tavaszán külpolitikai expanzióba kezdett. Szaúd-Arábiával már 2015 elején, Szalmán király hatalomra kerülését követően egy régi-új szövetséget láthattunk kibontakozni, 2016 májusában azután Törökország az Egyesült Arab Emírségekkel is rendezte nézeteltéréseit.⁷¹ Június folyamán Ankara egyszerre állította helyre kapcsolatát Oroszországgal és Izraellel, valamint kísérletet tett a közeledésre Abdel-Fattáh esz-Szíszi egyiptomi elnök korábban illegitimnek nevezett kormányával is.⁷² Izraellel a békülés évek óta tartó tárgyalások eredményeként valósult meg júniusban, a török–orosz kapcsolat pedig azt követően normalizálódott, hogy Erdoğan elnök 2016. június 27-én bocsánatot kért Moszkvától az orosz gép lelövéséért. Davutoğlu 2016. májusi leváltása kiváló lehetőséget biztosított az irányváltásra, hiszen a korábbi miniszterelnököt így kényelmesen felelőssé lehetett tenni az utóbb elhibázottnak bizonyult külpolitikai döntésekért.

Az elszigeteltség költségeinek csökkentése mellett az aktivizálódó török külpolitika másik fontos célja az volt, hogy megalapozza a szíriai beavatkozást. A törökök 2016. augusztus 24-én vonultak be

⁷¹ TOL – GÜMÜŞLÜOĞLU 2016.

⁷² ÇANDAR 2016.

szárazföldi erőkkel Szíriába, de csak korlátozott műveleteket hajtottak végre. A Szabad Szíriai Hadsereg erőit támogatva felszabadították az észak-szíriai Dzsarablúsz, majd ar-Rai városát, és tovább nyomultak al-Báb irányába. Az Eufrátesz Pajzsa elnevezésű művelet megindításának két deklarált hivatkozási alapja volt: az önvédelem és Szíria területi integritásának védelme. Előbbi gyakorlásának keretében a cél a terrorizmus (PKK/PYD, „Iszlám Állam”) felszámolása volt a török határ menti területeken. Az időzítésben azonban fontos szerepe volt annak, hogy a megelőző napokban a különböző kurd milíciák az Egyesült Államok támogatásával hatékonyan nyomultak előre Észak-Szíriában, és visszafoglalták az „Iszlám Államtól” Manbídzsot – mindezt Törökország nélkül. Ankara beavatkozását a kurd előrenyomulás megakadályozása mellett az is motiválta, hogy egészen biztosan ne hagyassák ki a jövőbeli szíriai rendezésből. Ahhoz azonban, hogy a TSK komoly veszteségek és kockázat nélkül benyomulhasson Szíriába, szükségük volt az amerikaiak és az oroszok (legalább hallgatólagos) jóváhagyására. Ilyen szempontból tehát a török–oroszbékülés tekinthető a szíriai műveletek egyfajta előkészítésének is.

2.4. A török–EU kapcsolatok és a menekültkérdés

2.4.1. Szíriai menekültek Törökországban

Az első szíriai menekültek 2011 áprilisában jelentek meg Törökországban. A szíriai helyzet gyors rendezésébe vetett hit nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Ankara 2011-ben a „nyitott kapuk” politikáját hirdette meg a polgárháborús helyzetből menedéket keresők számára. Bár Törökország kezdetben minden Szíriából érkezőt befogadott, nem biztosított számukra hivatalos menekültstátuszt – így az ezzel járó jogokat sem kapták meg. A szíriai jogi helyzetét 2014 októberében az Ideiglenes Védelmi Rendelet (*Geçici Koruma Yönetmeliği*) rendezte. A rendelet „ideiglenes védelmet” garantált az összes Törökországba érkező menekültnek, és meghatározta ennek tartalmát is. Garantálta például a menekültek számára, hogy Törökországban maradjanak; ingyenes egészségügyi ellátást, valamint ingyenes tolmácsszolgáltatást vegyenek igénybe; emellett tiltotta azoknak a megbüntetését, akik irreguláris úton érkeztek vagy tartózkodnak Törökországban; és tartalmazta a visszaküldés tilalmát (a *non-refoulement* elve) is, amelynek értelmében csak kivételes esetekben toloncolhatók ki.⁷³

2016-ra a regisztrált menekültek száma Törökországban elérte a 3,1 millió főt. Ebből 2,7 millió szíriai,⁷⁴ mintegy 300 ezer pedig iraki⁷⁵ menekült. Ezzel a mutatóval Törökország a legtöbb menekültet befogadó állammá vált a világon. A hatalmas embertömeg arra készítette Ankarát, hogy a humanitárius szempontokat háttérbe szorítva megváltoztassa befogadó politikáját. 2015-től Törökország fokozatosan elkezdte lezárni határait a menekültek előtt is, és csak az útlevéllal rendelkezőknek, vagy a súlyosan sebesülteknek engedélyezték Szíria felől a határátlépést.⁷⁶

A Törökországban lévő menekültekkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy mindössze 10%-uk, 282 ezer ember él a 10 határ menti településen felállított, teljes kihasználtsággal működő 25 „ideiglenes menedékközpontban” (*geçici barınma merkezleri*). A férőhelyhez nem jutó menekültek túlnyomó része öt határ menti tartományban (Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa és Mardin) koncentrálódik. Sokan próbálnak szerencsét a nagyvárosokban is – egyedül Isztambul körülbelül 400 ezer menekültnek ad otthont.⁷⁷

⁷³ A jogszabály szövege török nyelven: *Geçici Koruma Yönetmeliği* 2014.

⁷⁴ *Syria Regional Refugee Response* 2016.

⁷⁵ *Turkey: Refugee crisis. ECHO Factsheet* 2016.

⁷⁶ *UN: Press Turkey to Open Border* 2016.

⁷⁷ *Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımı* 2016.

Ahmet Davutoğlu miniszterelnök 2016. februári nyilatkozata alapján Törökország a szíriai válság 2011-es kitörése óta 10 milliárd dollárt költött csak a táborokban élő menekültek ellátására.⁷⁸ Becslése szerint legalább további 20 milliárd dollárra lenne szükség a táborokon kívül élőkről való gondoskodáshoz.⁷⁹ 2015 októberéig – az Európai Unióval kötött első megállapodásig – a törökök bevallásuk szerint 8 milliárd dollárt költöttek az ideiglenes védelem alá tartozókra. Ehhez képest a nemzetközi közösség – a törökök szerint – mindössze 418 millió dollárral járult hozzá a terhekhez.⁸⁰ Egy további dimenzió, hogy szíriaiak nem csak a török határokon túlról „érkeznek”: a válság kitörése óta több mint 150 ezer szíriai gyermek született Törökországban.⁸¹ Bár az európai uniós támogatás könnyít valamelyest a terheken, a kifizetések lassan haladnak. A 2015. októberi megállapodás a következő két évre 3 milliárd eurót ígért a törökországi humanitárius helyzet kezelésére. Ehhez képest az Európai Bizottság 2016. március 4-én döntött a 3 milliárd euró első részletének folyósításáról; egy év alatt, 2016 októberéig pedig „mindössze” 467 millió eurót tudtak folyósítani.⁸²

A nagyszámú menekült megjelenése erősen megterheli a helyi infrastruktúrát, valamint elkerülhetetlenül társadalmi feszültségekhez vezet. Egy 2014 decemberében készített felmérés szerint a menekültek által leginkább érintett régiókban (Adana, Hatay, Mardin, Gaziantep, Şanlıurfa) élő törökök 68,9%-a, míg a régiókn kívül élők 53,6%-a gondolja úgy, hogy a szíriaiak munkalehetőségeket vesznek el a helyiektől. A megkérdezettek 47,4%-a szerint soha nem kellene számukra munkaengedélyt adni, 30,6% pedig legszívesebben azonnal hazaküldené őket. A felmérésben résztvevők felét zavarná, ha egy szíriai lenne a szomszédja. A többség ez utóbbit azzal indokolta, hogy attól félne, bántják őt és a családját.⁸³ A növekvő feszültségeket mutatják a bevándorlók ellen elkövetett szörványos atrocitások is. Az események időnként szélesebb körű tüntetésekbe csapnak át, melyeknek csak a rendőrség beavatkozása vet véget.

További konfliktusok forrása, hogy a menekültek (túlnyomórészt arab szunnita muszlimok) a török határ átlépésekor olyan régióba érkeznek, amely etnikailag és vallásilag rendkívül sokszínű. Megjelenésük a kisebbségi–többségi viszonyt bonyolítja olyan területeken, ahol különböző etnikai és vallási csoportok történetileg harmóniában éltek. Hatay tartományban például – ahol nagyszámú, becslések szerint mintegy 500 ezer török alevi él – az alevik egyenesen azzal vádolták a török kormányt, hogy Szíriával kapcsolatos politikáját arra használja fel, hogy „szunnitizálja” a régiót.⁸⁴

A menekültek sikeres integrációjának esélye Európához hasonlóan Törökországban is komoly kérdéseket vet fel.

2.4.2. Törökország európai uniós csatlakozásának aktuális kérdései

Törökország és az Európai Unió kapcsolata számos hullámhegyet és -völgyet élt meg, mióta Ankara 1959-ben benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Gazdasági Közösséghez. Az uniós csatlakozási tárgyalások hivatalosan 2005-ben kezdődtek meg, és a 35 tárgyalási fejezetből azóta csupán 16-ot sikerült megnyitni, s mindössze egyet ideiglenesen lezárni. 2015 folyamán úgy tűnhetett, a tárgyalások ismét új lendületet kaptak, ennek elsődleges oka pedig a kibontakozó európai migrációs és menekültválság volt. Az Európai Unió tagállamai fokozatosan tapasztalhatták, Ankarának döntő szerepe van abban, hogy a milliós menekülttömegeből mennyien indulnak tovább Európa felé. Törökország felis-

⁷⁸ A legnagyobb költséget a menekülttáborok építése és fenntartása mellett az ingyenes egészségügyi ellátás és az oktatás biztosítása teszi ki. Az egészségügy területén eddig több mint 11 millió, szíriai menekültet érintő orvosi ellátás, közel 1,5 millió kórházi kezelés és 325 ezer elvégzett műtét a mérleg. Az oktatásnak szintén kiemelt jelentősége van, tekintettel arra, hogy a menekültek több mint fele 18 év alatti. Jelenleg 620 ezer szíriai gyermek nem részesül Törökországban az alap- és középfokú oktatásban. *Afet Raporu – Suriye* 2016.

⁷⁹ *Turkish PM warns of new wave of refugees from Syria* 2016.

⁸⁰ KIZILKOYUN 2015.

⁸¹ *More than 150,000 Syrian babies born in Turkey: Deputy PM* 2016.

⁸² *The Facility For Refugees In Turkey* 2016.

⁸³ *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum* 2014.

⁸⁴ A szíriai menekültek helyzetéről bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ 2015.

merte a lehetőséget, és megerősödött érdekérvényesítési pozícióját hatékonyan használta fel az Unióval szemben, kiválóan ismerve fel, mi az, amit Brüsszeltől az alkufolyamat során kérni lehet. A tárgyalások 2016 közepéig pénzügyi segélyre és új tárgyalási fejezetek megnyitására, valamint a vízummentesség ígéretére terjedtek ki. Bár Brüsszel a kialakult helyzetben – reálpolitikai érdekeit ideiglenes előtérbe helyezve – engedményeket tett, ezzel egy időben a török teljes jogú tagságot hosszú ideje akadályozó tényezők egyike sem szűnt meg létezni: sem Törökország elmaradása, elsősorban a politikai kritériumok teljesítése területén (joguralom, szólásszabadság, korrupció, igazságszolgáltatás függetlensége, személyes adatok védelme, kapcsolatok Ciprussal); sem az uniós aggodalmak az Európai Unió úgynevezett abszorpciós képességével kapcsolatban; sem pedig az európai emberek féltelmei az iszlámtól és saját identitásuk elvesztésétől. A vízummentességről folyó tárgyalásokat – a retorika szintjén – a török terrorizmus ellenes törvény akasztotta meg. Brüsszel a terrorizmus fogalmát tágan értelmező, így az emberi jogok érvényesülésére veszélyt jelentő jogszabály megváltoztatását kérte Törökországtól, Ankara azonban az országban uralkodó terrorveszélyre hivatkozva erre nem volt hajlandó.

A 2016. júliusi puccskísérletet követően ismételten úgy tűnhetett, hogy a két fél kapcsolatai mélypontra jutottak. Éles kritikák sora érte Törökországot a tisztogatások mértéke miatt. Prominens európai politikusok részéről többször elhangzott a kijelentés, hogy fel kellene függeszteni a török csatlakozási tárgyalásokat, amelyre állásfoglalásában november 24-én az Európai Parlament is javaslatot tett. A 2016. november 9-én nyilvánosságra hozott éves európai uniós előrehaladási jelentés szintén komoly kritikákat fogalmazott meg, elsősorban a török demokráciára nézve.⁸⁵ Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke úgy fogalmazott: „Törökország jelenlegi állapotában nincs abban a helyzetben, hogy a közeljövőben, vagy akár hosszabb távon is, az Unió tagja legyen.”⁸⁶ Juncker ugyanakkor azt is hozzátette, súlyos hiba lenne bezárni Törökország előtt az Európai Unió kapuit.

Az elmúlt évekre visszatekintve azt láthatjuk, hogy ez a fajta retorika nem újszerű egyik oldal részéről sem. Az utóbbi hónapokban ismét diplomáciai „pengeváltásoknak” lehettünk tanúi: Ankara felvetette a halálbüntetés visszaállításának lehetőségét, mire az Unió azonnal a csatlakozási tárgyalások felfüggesztését helyezte kilátásba, majd mikor Brüsszel a növekvő letartóztatási hullámra válaszként a gazdasági szankciók lehetőségét lebegtette meg, Erdoğan kijelentette, hogy Törökország számára más lehetőségek is nyitva állnak (például a Sanghaji Együttműködési Szervezet), és megfontolják, hogy népszavazást írjanak ki az európai uniós csatlakozási tárgyalások folytatásáról. A politikai retorikát azonban érdemes mindenkor elkülönítve kezelni az érdekektől. Ez utóbbiak azt mutatják, hogy Törökország és az Európai Unió kapcsolata még hosszú ideig nem fog megszakadni.

⁸⁵ Bár az török állam és a demokrácia elleni fenyegetés azonnali elhárítására irányuló intézkedéseket a jelentés legitímnak ismeri el, az azt követően rendelve hozott intézkedések számos komoly kérdést vetnek az arányosság követelményének érvényesüléséről és a hatékony jogorvoslathoz való hozzáférést illetően; mint ahogyan aggodalomra ad okot ez EU szerint a letartóztatások és felfüggesztések széles köre és kollektív jellege, a bizonyítékok homályossága, valamint a letartóztatások során az emberi jogok súlyos megsértéséről érkező egyes beszámolók. *Turkey 2016 Report 2016.*

⁸⁶ *Turkey in no position to become EU member any time soon: Juncker 2016.*

3. ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

A 2016. júliusi puccskísérlet felgyorsította Törökország az elmúlt években megindult politikai átalakulási folyamatát. A 2002 óta hatalmon lévő Igazság és Fejlődés Pártja (AKP), élén Recep Tayyip Erdoğan elnökkel az Atatürk, valamint részben a demokratikus fékek és ellensúlyok fokozatos lebontásával egyre nagyobb hatalmat koncentrált a kezében, és úgy tűnik, jelenleg nincs olyan hatékony külső, sem pedig belső fékező erő, amely meg tudná akadályozni ezt. A török vezetésnek ugyanakkor óvatosabbnak kellene lennie, amikor tudatosan a társadalmi feszültségek mélyítésének és az erőszak eszkalálásának eszközeihez nyúl tisztán politikai-hatalmi okokból. Az események teljes ellenőrzés alatt tartása ugyanis könnyen illúzióknak bizonyulhat Ankara számára, és nem várt erővel visszaüthet. A közeljövőben várhatóan továbbra is az új alkotmány és az elnöki rendszer bevezetése, ezáltal az AKP túlhatalma körüli vita fogja elsődlegesen meghatározni a török belpolitikát, és leginkább polarizálni a török társadalmat.

Az „arab tavasz” komoly törést okozott a török külpolitikában. Hamar bebizonyosodott, hogy a közel-keleti átalakulási folyamatban Törökország nem lesz modell (mint ahogyan Irán sem). Ehelyett minden forrongó állam inkább saját utat keresett. Ankara a jól bevált pragmatizmust félreretéve külpolitikai lépéseinek következményeként rövidesen teljesen elszigetelődött, és csak 2016 nyarán – az elmúlt évtized török külpolitikájának emblematikus alakja, Ahmet Davutoğlu miniszterelnöki székéből történő eltávolítását követően – tett lépéseket a kitérésre az elszigeteltségből. A diplomáciai nyitásnak köszönhetően Ankara ismét egy kis levegőhöz, nagyobb mozgástérhez jutott. A helyzet iróniája, hogy a török külpolitika lényegében a Davutoğlu „nulla probléma” politikához kezdett visszatérni, csak éppen már Davutoğlu nélkül.

A szíriai konfliktus jelenti továbbra is az egyik legkomolyabb válságforrást, ami közvetlenül fenyegeti a török nemzeti biztonsági érdekeket. A szíriai események így nagymértékben meghatározzák Ankara mind kül-, mind belpolitikáját. Törökország hosszú ideig nem engedte magát közvetlenül bevonni a harcokba, az Eufrátesz Pajzsa művelet 2016. augusztusi kezdete óta azonban már török katonák is haltak meg Szíriában. Ankarának óvatosnak kell lennie, nehogy a szíriai „mocsár” a végén mégis visszavonhatatlanul magába szívja. Meglehetősen kiábrándító és egyben rendkívül veszélyes, hogy Törökország egyetlen „szövetségese” a kockázatos szíriai hadszíntéren az a Szabad Szíriai Hadsereg, amelynek a jövője igencsak kérdéses. Törökország számára a rendkívül összetett hatalmi érdekviszonyok miatt várhatóan nem lesz örökké tartható, hogy Bassár el-Aszad rezsimjével és a kurdokkal is egyszerre harcoljon, így könnyen elképzelhető, hogy az egyik féllel ki kell majd egyeznie. Jelenleg (a szíriai átmenet idejére) Aszad személyének elfogadása tűnik a valószínűbb forgatókönyvnek. A megindult tapogatózások azt mutatják, hogy Aszad és Ankara a „közös ellenség” kurdok révén egyébként is kezdenek közös nevezőre találni. Nem lehet persze teljesen kizárni azt sem, hogy Törökország egy ponton elfogadja a szíriai kurd autonómiát, és az iraki Kurdisztáni Regionális Kormányzathoz hasonló jó kapcsolatot épít ki a létrejövő entitással.

Törökország az előzőekben bemutatott problémái súlyosnak tűnhetnek – és egy részük az is. Hiba lenne azonban leírni a törököket. A jelen gondjai elhalványulnak azok mellett, amikkel Ankara a korábbi időszakokban szembenézett. Törökország a problémái ellenére továbbra is jelentős, megkezdhetetlen hatalom, amely nem szűnik meg hatást gyakorolni az európai és közel-keleti geopolitikai folyamatokra, függetlenül attól, hogy milyen kihívásokkal néz szembe. Ha Ankarát rövid távon saját problémái kötik is le, földrajzi fekvése biztosítja folytatódó fontosságát a világban.⁸⁷

⁸⁷ LAMRANI 2016.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ABDEL-KADER, Mohammad (2013): *Turkey's relationship with the Muslim Brotherhood*. Forrás: <http://english.alarabiya.net/en/perspective/alarabiya-studies/2013/10/14/Turkey-s-relationship-with-the-Muslim-Brotherhood.html> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- Afet Raporu – Suriye* (2016). Forrás: www.afad.gov.tr/en (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)
- AKTAN, Irfan (2016): *What's behind AKP's allegations of Gulen-PKK ties?* Forrás: www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/turkey-why-erdogan-wants-link-gulen-pkk.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02)
- 'Armenian genocide denial law' shelved in Russia* (2016). Forrás: www.yenisafak.com/en/world/armenian-genocide-denial-law-shelved-in-russia-2432191 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- A Sisyphean Task? Resuming Turkey-PKK Peace Talks* (2015). Forrás: www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/sisyphean-task-resuming-turkey-pkk-peace-talks (A letöltés dátuma: 2016. 05. 02.)
- BALOGH István et. al (2013): *Kapacitások és ambíciók: a török közel-keleti külpolitika alapjai*. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Archevum_MkI_2013_elemzeesElemzesek_2013_09_Kapacitesok_ees_ambeciek_.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- BAYRAMOĞLU, Ali (2016): *Turkey's new paradox*. Forrás: www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/10/turkey-alarmed-balance-sheet-coup-attempt-purge.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- Çandar, Cengiz (2016): *Why Turkey is striking out on the diplomatic field*. Forrás: www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/06/turkey-syria-russia-egypt-assad-erdogan-improve-ties.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 10.)
- CSIKI Tamás – GAZDIK Gyula (2013): Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán I. (online) *Nemzet és biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 6. évf. 1–2. sz. 42–65.
- DAĞI, İhsan D. (2005): Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization. *Turkish Studies*, 6. évf. 1. sz. 21–37. Forrás: www.policy.hu/dagi/leftmenu/files/Transformation%20of%20Islamic%20Political%20Identity.pdf (A letöltés dátuma: 2017. június 23.)
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2013): *Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası*. Forrás: www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- DEMİR, Eren (2015): *Possible Implications of Russia's Sanctions on Turkish Economy*. Forrás: https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ra_01_2015.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 13.)
- EGERESI Zoltán (2013a): *Békefolyamat Törökországban: útban a történelmi kiegyezés felé?* Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2013_11_Beekefolyamat_Terekorszegb_.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- EGERESI Zoltán (2013b): *Törökországi zavargások*. Forrás: www.academia.edu/7477542-/T%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1gi_zavarg%C3%A1sok_2013 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)

- EGERESI Zoltán (2014): *Korrupciós botrány Törökországban*. Forrás: kki.gov.hu (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)
- EGERESI Zoltán (2015a): *Törökországi parlamenti választás: egy korszak vége?* Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Teregorszegi_parlamenti_velasztas_Egeresi_Zoltan.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)
- EGERESI Zoltán (2015b): *Vissza a kormánykerékhez: előrehozott választás Törökországban*. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/46_KKI-elemzes_TUR_valasztas_Egeresi_20151203.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)
- FODOR Pál (2007): Fethullah Gülen mozgalma. In TÜSKE László (szerk.): *Előadások a mai iszlám világról*. Piliscsaba, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete. 161–168.
- Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin illere göre dağılımı* (2016). Forrás: www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)
- Geçici Koruma Yönetmeliği* (2014). Forrás: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)
- GOTEV, Georgi (2016): *Erdoğan says coup was 'gift from God' to reshape country, punish enemies*. Forrás: www.euractiv.com/section/global-europe/news/erdogan-says-coup-was-gift-from-god-to-re-shape-country-punish-enemies/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- GÜRÇEN, Metin (2016): *How Turkey is reforming its military*. Forrás: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/turkey-military-reforms-are-democratically-deficient.html> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 04.)
- HDP Calls on International Community to Take 'Firm Stance' against AKP* (2015). Forrás: <http://armenianweekly.com/2015/10/12/hdp-calls-on-international-community/> (A letöltés dátuma: 2016. 05. 21.)
- HUGGINS, Robert (2016): *Turkish Military Broadcasted Statement About Coup on TRT News Station*. Forrás: www.yeoldejournalist.com/trt-news-reads-coups-statement/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- Istanbul's historic Grand Bazaar sees shops close as tourism slumps* (2016). Forrás: www.turkishminute.com/2016/10/09/600-shops-closed-istanbuls-historic-grand-bazaar-tourism-slumps/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- İşte İmralı görüşmesinin tutanaklarının tam metni!* (2013). Forrás: <http://t24.com.tr/haber/iste-imrali-daki-gorusmenin-tutanaklari,224711> (A letöltés dátuma: 2016. 05. 20.)
- JEFFREY, James (2009): *Gülen – Turkey's Invisible Man Casts Long Shadow*. Forrás: https://wikileaks.org/plusd/cables/09ANKARA1722_a.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 03.)
- KADDOUR, Omar (2014): *Is there a moderate Syrian opposition?* Forrás: www.al-monitor.com/pulse/security/2014/09/syria-moderates-extremists-united-states-strikes.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- KIRIŞCI, Kemal (2016): *Is Turkish foreign policy becoming pragmatic again?* Forrás: www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2016/07/11/is-turkish-foreign-policy-becoming-pragmatic-again/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- KIZILKOYUN, Fevzi (2015): *Türkiye 2011'den bu yana 2.1 milyon Suriyeli mülteciye 8 milyar dolar harcadı*. Forrás: www.hurriyet.com.tr/turkiye-2011den-bu-yana-2-1-milyon-suriyeli-multeciye-8-milyar-dolar-harcadi-40007235 (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)

- LAGENDIJK, Joost (2011): *Zero neighbors without problems* [online], 2011. 11. 01. Forrás: TodaysZaman.com (A letöltés dátuma: 2013. 08. 17.) (Az oldal bezárása után a cikk másolatban érhető el a következő címen: <http://www.armeniandiaspora.com/november-2011-a/270696-ankara-zero-neighbors.html>)
- LAMRANI, Omar (2016): *For Turkey, Crisis Is Nothing New*. Forrás: www.stratfor.com/weekly/turkey-crisis-nothing-new (A letöltés dátuma: 2016. 11. 13.)
- More than 150,000 Syrian babies born in Turkey: Deputy PM* (2016). Forrás: <http://www.hurriyetdailynews.com/more-than-150000-syrian-babies-born-in-turkey-deputy-pm.aspx?pageID=238&nID=95837&NewsCatID=341> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)
- Öniş, Ziya (2012): Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Turkey*, 14. évf. 3. sz. 45–63. Forrás: http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_vol_14_no_3_2012_onis.pdf (A letöltés dátuma: 2017. június 23.)
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2014): A török orosz kapcsolatok fejlődésének kilátásai: úton egy sokoldalú partnerség felé? *Keletkutatás*, 2014. tavasz. 59–83. Forrás: http://real-j.mtak.hu/1886/4/Keletkutatás_2014-tavasz_1214__PDF-A.pdf (A letöltés dátuma: 2017. június 23.)
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2015): Szíriai menekültek Törökországban – váratlan „vendégek”, várható kilátások. *Nemzet és biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 8. évf. 2. sz. 43–58. Forrás: http://nemzetesbiztonsag.hu/regi_szamok.php?rsz=2&ev=2016&szam=2 (A letöltés dátuma: 2017. június 23.)
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2016): Délkelet-Törökország újra lángol. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 9. évf. 2. sz. 17–39. Forrás: http://nemzetesbiztonsag.hu/regi_szamok.php?rsz=2&ev=2016&szam=2 (A letöltés dátuma: 2017. június 23.)
- President Erdoğan Addresses Kızılay General Assembly* (2016). Forrás: www.tccb.gov.tr/en/news/542/41413/bize-demokrasi-ve-insan-haklari-dersi-vermeye-kalkanlar-once-kendi-ayiplarini-ortusunler.html (A letöltés dátuma: 2016. 05. 28.)
- President Erdoğan says PYD ‘no different than PKK’ for Turkey (2014). Forrás: www.hurriyetdailynews.com/president-erdogan-says-pyd-no-different-than-pkk-for-turkey.aspx?pageID=238&nID=73172&NewsCatID=338 (A letöltés dátuma: 2016. 05. 18.)
- Public Perception of the Kurdish Question in Turkey* (2009). Forrás: http://setadc.org/wp-content/uploads/2015/05/SETA_Research_Report_Public_Perception_Kurdish_Question.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 05. 02.)
- RADA Csaba (2016): Bezárkózásból kiteljesedő aktivizmus: a török külpolitika átalakulásának okai. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 9. évf. 3. sz. 3–17.
- RICHARDS, Victoria (2015): *Russia deploys warship to Mediterranean to destroy ,any target’ after plane shot down by Turkey*. Forrás: www.independent.co.uk/news/world/middle-east/russia-deploys-missile-cruiser-in-mediterranean-to-destroy-any-target-after-plane-shot-down-by-a6747721.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 14.)
- SALIH, Cale (2015): *Turkey, The Kurd and The Fight Against Islamic State*. Forrás: www.ecfr.eu/page/-/Turkey-theKurds-IslamicState.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 05. 20.)
- Syria civil war: Kurds declare federal region in north* (2016). Forrás: www.aljazeera.com/news/2016/03/syria-civil-war-kurds-declare-federal-system-north-160317111902534.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- Syria Regional Refugee Response* (2016). Forrás: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)

- SZIGETVÁRI Tamás (2013): *Törökország gazdasági átalakulása és külgazdasági expanziója*. Forrás: http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2013_01_Terekorszeg_gazdasegi_eta_pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)
- TEZCÜR, Güneş Murat (2009): *Kurdish Nationalism and Identity in Turkey: A Conceptual Reinterpretation*. Forrás: <https://ejts.revues.org/4008> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 02.)
- The Facility For Refugees In Turkey* (2016). Forrás: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20161004/factsheet_frit_factsheet_en.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- TOL, Gönül – GÜMÜŞLÜOĞLU, Feyza (2016): *Turkey's Choices: Muslim Brotherhood or Regional Isolation*. Forrás: www.mei.edu/content/article/turkey%E2%80%99s-choices-muslim-brotherhood-or-regional-isolation (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- Turkey 2016 Report* (2016). Forrás: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_turkey.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- Turkey court finds AKP anti-secular* (2008). Forrás: www.aljazeera.com/news/europe/2008/10/2008102453055142554.html (A letöltés dátuma: 2016. 09. 30.)
- Turkey in no position to become EU member any time soon: Juncker* (2016). Forrás: www.reuters.com/article/us-turkey-security-eu-juncker-idUSKCN1050L9 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 13.)
- Turkey labels former Erdoğan ally's group as terrorists* (2016). Forrás: www.theguardian.com/world/2016/may/31/turkey-labels-ex-erdogan-ally-fethullah-gulen-group-terrorists (A letöltés dátuma: 2016. 11. 03.)
- Turkey lets U.S. strike Islamic State from Incirlik base: U.S.* (2015). Forrás: www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-airbase-idUSKCN0PX2B520150723 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- TURKEY, October 2016. ORC poll* (2016). Forrás: <http://www.electograph.com/2016/10/turkey-october-2016-orc-poll.html> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- Turkey puts Fethullah Gulen on most-wanted terrorist list* (2015). Forrás: www.ibtimes.co.uk/turkey-puts-fethullah-gulen-most-wanted-terrorist-list-1526305 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 03.)
- Turkey puts pressure on foreign countries to close Gulen-linked schools* (2016). Forrás: www.thenational.ae/world/europe/turkey-puts-pressure-on-foreign-countries-to-close-gulen-linked-schools (A letöltés dátuma: 2016. 11. 01.)
- Turkey: Refugee crisis. ECHO Factsheet*, [online], 2016. 03. Forrás: ec.europa.eu [2016. 03. 24.]
- Turkey says west of Euphrates ,red line' in northern Syria* (2015). Forrás: www.trtworld.com/turkey/turkey-says-west-euphrates-red-line-northern-syria-3972 (A letöltés dátuma: 2016. 05. 10.)
- Turkey's Ergenekon plot case overturned by top court of appeals* (2016). Forrás: www.hurriyetdailynews.com/turkeys-ergenekon-plot-case-overturned-by-top-court-of-appeals-.aspx?PageID=238&NID=98113&NewsCatID=509 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 03.)
- 'Turkish Pentagon' to be formed in capital Ankara: Report* (2016). Forrás: www.hurriyetdailynews.com/turkish-pentagon-to-be-formed-in-capital-ankara-report.aspx?pageID=238&nID=104570&NewsCatID=338 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 07.)
- Turkish PM warns of new wave of refugees from Syria* (2016). Forrás: www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-warns-of-new-wave-of-refugees-from-syria.aspx?pageID=238&nID=94776&NewsCatID=352 (A letöltés dátuma: 2016. 03. 24.)

- Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum* (2014). Forrás: <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2015/02/tc3bcrkiyedeki-suriyeliler-syrians-in-turkey-rapor-tr-en-190220151.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- UN: Press Turkey to Open Border* (2016). Forrás: www.hrw.org/news/2016/05/20/un-press-turkey-open-border (A letöltés dátuma: 2016. 11. 12.)
- VUKSANOVIC, Vuk (2016): *The Long Fall of Turkey's 'Zero Problems' Mastermind*. Forrás: <http://nationalinterest.org/feature/the-long-fall-turkeys-zero-problems-mastermind-16240> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 10.)
- YINANÇ, Barçın (2016): *Post-coup attempt restructuring means Turkish army may no longer be functional: Özcan*. Forrás: www.hurriyetaidailynews.com/post-coup-attempt-restructuring-means-turkish-army-may-no-longer-be-functional-ozcan.aspx?pageID=238&nID=105805&NewsCatID=338 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 07.)

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083 Budapest,
Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért felel: Petró Ildikó
ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Szarvas Melinda • Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

ISBN 978-615-5877-49-0 [PDF]

ISBN 978-615-5877-50-6 [ePUB]

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE